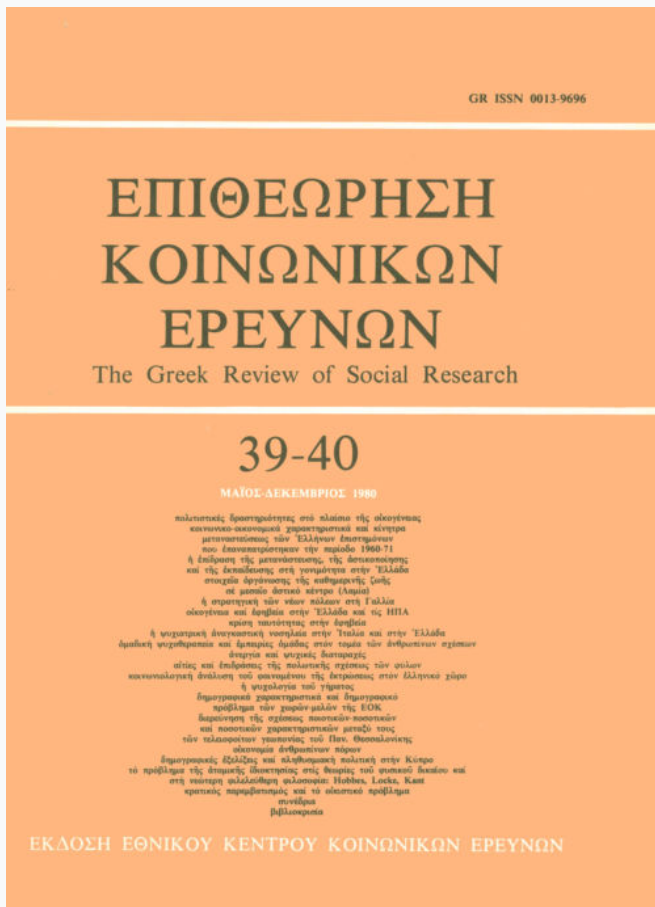

The Greek Review of Social Research

Vol 39 (1980)

39-40

Κοινωνιολογική ανάλυση του φαινομένου της εκτρώσεως στον ελληνικό χώρο: Ανάλυση των ανδρικών απαντήσεων και σύγκριση μεταξύ των δυο φύλων: Μέρος δεύτερο

Κλειώ Πρεσβέλου, Αφροδίτη Τεπέρογλου

doi: [10.12681/grsr.557](https://doi.org/10.12681/grsr.557)

Copyright © 1980, Κλειώ Πρεσβέλου, Αφροδίτη Τεπέρογλου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Πρεσβέλου Κ., & Τεπέρογλου Α. (1980). Κοινωνιολογική ανάλυση του φαινομένου της εκτρώσεως στον ελληνικό χώρο: Ανάλυση των ανδρικών απαντήσεων και σύγκριση μεταξύ των δυο φύλων: Μέρος δεύτερο. *The Greek Review of Social Research*, 39, 324–341. <https://doi.org/10.12681/grsr.557>

**κοινωνιολογική
ανάλυση του
φαινομένου της
έκτρώσεως
στόν ελληνικό χώρο**

*Ανάλυση των ανδρικών απαντήσεων
καί σύγκριση μεταξύ των δύο φύλων*

Μέρος δεύτερο

των

Κλειώς Πρεσβέλου

*Καθηγήτριας Κοινωνιολογίας
Πανεπιστημίου Wageningen, Ολλανδία*

καί

Άφροδίτης Τεπέρογλου

Κοινωνιολόγου-Δρα Πολιτικών Έπιστημών

Τό πρώτο μέρος έχει δημοσιευθεί στό τεύχος
28/Γ' τετράμηνο 1976

Η έκτρωση, μέ τήν έκταση πού πήρε τά τελευταία χρόνια στόν Έλλάδα, άποτελεί ένα σοβαρό θέμα μελέτης, ιδιαίτερα γιά τούς κοινωνικούς επιστήμονες. Αναφέρουμε βέβαια τίς διαστάσεις της χωρίς νά μπορούμε νά παραθέσουμε συγκεκριμένα στοιχεία καί άριθμούς. Οί πληροφορίες περιορίζονται σέ άρθρα, δημοσιογραφικού κυρίως περιεχομένου, κι όχι σέ επιστημονικές έρευνες ή μελέτες. Αφοσιάζει βασικά ή κοινωνιολογική, ψυχολογική καί δημογραφική σκέψη καί έμπειρική έρευνα πού θά έδιναν στοιχεία ποιοτικά γιά τήν έκτρωση καθώς καί γιά τίς επιπτώσεις πού έχει στός ενδιαφερομένους.¹

Γιά νά συμβάλουμε στό συστηματική εξέταση τού θέματος, αποφασίσαμε νά επεξεργασθούμε στοιχεία τής έρευνας «Νεαρές οίκογένειες» στό μέζονα περιφέρεια πρωτεύουσας, πού διεξήχθη τό 1972, καί τά όποια αναφέρονται στό γνώμη των έρωτωμένων γιά τήν έκτρωση.

Οί άπαντήσεις των γυναικών γιά τή θέση πού πήραν γύρω άπό τήν έκτρωση δημοσιεύθηκαν ήδη (βλέπε μελέτη: «Κοινωνιολογική άνάλυση τού φαινομένου τής έκτρώσεως στόν ελληνικό χώρο», Α' μέρος, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών*, Τεύχος 28, Έκδοση ΕΚΚΕ, 1976).

Η προτεραιότητα πού δόθηκε στόν άνάλυση των γυναικείων άπαντήσεων είναι άυτονόητη. Η έκτρωση σχετίζεται κυρίως μέ τή γυναίκα γιά πολλούς λόγους. Οί βιολογικές καί ψυχολογικές επιπτώσεις τής κήσεως τήν άφορούν άμεσα. Η τελική άπόφαση γιά τήν πρότη ή μιá πρόσθετη κύηση, πού θά έχει επιπτώσεις καί στό άγέννητο παιδί της, δίνεται άπό τή γυναίκα, έστω καί άν ή άπόφαση αυτή πάρθηκε άπό κοινού μέ τό σύζυγο ή τό σύντροφο τής γυναίκας. Τέλος, οί κοινωνικές πιέσεις, ιδίως σέ περίπτωση άπουσίας συζυγικού θεσμού (γάμου), στρέφονται μόνον εναντίον τής μέλλουσας μητέρας.

Η εξέταση τού θέματος τής έκτρωσης θά ήταν ελλιπής άν δέν γινόταν καί ή επεξεργασία των άπόψεων των άνδρών. Ευτυχώς είχαμε τά στοιχεία αυτά στόν κατοχή μας. Κρίθηκε λοιπόν σκόπιμη ή άνάλυση τής τους.

Στόχος τής παρούσης μελέτης είναι άμεσα νά εξετασθούν οί άπαντήσεις τού άνδρικού δείγματος βάσει των ίδιων μεταβλητών πού χρησιμοποιήθηκαν καί στό γυναικείο δείγμα μέ σκοπό νά εξεταστεί κατά πόσον οί μεταβλητές αυτές διαφοροποιούν τίς άνδρικές άπαντήσεις, καί πός ποιά κατεύθυνση γίνονται οί διαφοροποιήσεις. Τελικός στόχος παραμένει ή σύγκριση των άπαντήσεων πού έδωσαν οί άνδρες καί οί γυναίκες τού δείγματος. Έλπίζουμε ότι ή άνάλυση αυτή

1. Βαλαώρας, Β., *Υπογεννητικότητα των Έλλήνων καί προκλητά έκτρώσεις*, Άνάτυπον εκ των πρακτικών Έταιρικής Έταιρείας Άθηνών, έτος 1969, Άθήνα.

θά μᾶς επιτρέψει νά δοῦμε πῶ ἀντικειμενικά τήν ἀποψη τοῦ κάθε φύλου, ἰδίως σέ σχέση μέ τή «συντροφική» διαμόρφωση πού τείνει νά πάρει ἡ σημερινή οἰκογένεια.² Θά πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε ὅτι τό ὄλικο δείγμα ἀποτελεῖται ἀπό παντρεμένους ἄνδρες καί γυναίκες.

Εἶναι πιθανό ἡ ἔθεσι πού παίρνουν ἀπέναντι στήν ἔκτρωση νά διαφέρει ἀπό ἐκείνη τῶν ἀνύπαντρων.

Ἀπό τή σύγκριση τῶν ἀπόψεων τῶν παντρεμένων τῶν δύο φύλων ἐλπίζουμε νά καταλήξουμε σέ μιὰ πῶ ὀλοκληρωμένη εἰκόνα σχετικά μέ τή στάση τῶν ἐρωτωμένων καθώς ἐπίσης καί τό βαθμό συμφωνίας τους ὅσον ἀφορᾶ τά θέματα πού προηγουμένα θίξαμε. Ἰδιαίτερα γιά τήν ἔκτρωση, θά θέλαμε νά ἐπιβεβαιώσουμε τίς ἀπόψεις κοινωνιολόγων, πού ἔχουν καταλήξει σέ ὀρισμένες θέσεις μετά ἀπό ἔρευνες πού ἔγιναν παγκόσμια μέ τό ἴδιο θέμα. Μιά ἔθεσι πού ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιά τήν ἀνάλυση τῆς μελέτης πού θά ἀκολουθήσει εἶναι ὅτι «οἱ ἀπόψεις τῶν ἀνδρῶν ἀπέναντι στήν ἔκτρωση εἶναι περισσότερο φιλελευθέρες ἀπ' ὅ,τι τῶν γυναικῶν».³

Ἄλλως ἀναφέρθηκε προηγουμένα, τά στοιχεῖα τῆς μελέτης πού ἀκολουθεῖ προέρχονται ἀπό τήν ἔρευνα μέ τόν γενικό τίτλο «Νεαρές οἰκογένειες»⁴ πού διεξήχθη ἀπό τό ΕΚΚΕ μεταξύ τῶν ἐτῶν 1971 καί 1972 (συγκέντρωση ἐρωτηματολογίων) ἐπὶ ἐνός δείγματος 366 οἰκογενειῶν πού προέρχονται ἀπό 6 ἀστικούς δήμους τῆς τῆος Διοικήσεως Πρωτεύουσας.⁵ Ἡ ἔρευνα εἶχε σάν κύριο στόχο τῆς νά διεσδύσει στά διάφορα προβλήματα πού ἀπασχολοῦν τά νεαρά ζευγάρια τῆς περιοχῆς τῆος Διοικήσεως Πρωτεύουσας, νά διερευνήσει τή συμμετοχή τους στήν κοινωνική καί ἐπαγγελματική ζωὴ καί νά ἀναλύσει τίς θέσεις καί ἀντιλήψεις τους γιά τή συζυγική καί οἰκογενειακή τους ζωὴ.

Ἡ μελέτη χωρίζεται σέ τρία κύρια μέρη: Στό πρῶτο μέρος ἀναλύεται σέ γενικές γραμμές ἡ στάση τῶν ἀνδρῶν πάνω στήν ἔκτρωση. Στό δεύτερο μέρος ἀναλύεται ἡ στάση τῶν ἀνδρῶν βάσει ὀρισμένων

δημογραφικῶν-κοινωνικῶν στοιχείων τῶν ἐρωτωμένων. Ἀναλυτικότερα, τά στοιχεῖα αὐτά εἶναι: ἡ ηλικία, τό μέγεθος τῆς οἰκογενείας, ἡ ἐπαγγελματική δραστηριότητα καί ἡ οικονομική τους κατάσταση. Σέ αὐτό τό δεύτερο μέρος γίνεται καί σύγκριση τῶν ἀπαντήσεων πού ἔδωσαν τά δύο φύλα. Σκοπός εἶναι νά βρεθῆ ἡ κοινωνιολογική ἐξηγήση τῶν διαφορῶν ἢ τῶν ὁμοιοτήτων πού παρατηροῦνται. Στό τρίτο μέρος τῆς μελέτης ἀναλύεται ἡ γνώμη τῶν ἐρωτηθέντων γιά τήν ἔκτρωση, βάσει τῶν ἀποψεῶν τους γιά τή σεξουαλική, συζυγική καί οἰκογενειακή ζωὴ.

Οἱ ἐρωτώμενοι σύζυγοι (ἄνδρες-γυναίκες) σέ ὄλες τίς ἐρωτήσεις, πού ἀναλύονται στή συνέχεια τῆς μελέτης, ἀπάντησαν ξεχωριστά καί γραπτά μέ τήν παρουσία συνεντευκτριάς. Σκοπός τῶν ξεχωριστῶν ἀπαντήσεων ἦταν νά ἀποφευχθῆ ἡ τυχόν ἐπιρροή τοῦ ἐνός συζύγου ἐπὶ τοῦ ἄλλου κατά τή διάρκειά τῆς διεξαγωγῆς τῆς ἔρευνας. Αὐτό δίνει πῶ ἀντικειμενική βάση στίς ἀπαντήσεις πού δόθηκαν.

I. ἡ στάση τῶν ἀνδρῶν ἀπέναντι στήν ἔκτρωση

Οἱ ἐρωτώμενοι τοῦ δείγματος ἀπάντησαν στήν ἐξῆς ἐρώτηση: «ἐάν ἡ γέννηση ἄλλου παιδιοῦ δέν εἶναι ἐπιθυμητή, τό ζευγάρι ἀποφασίζει ἐάν θά καταφύγει ἢ ὄχι στήν ἔκτρωση». Ἡ ἀνάλυση τῶν ἀπαντήσεων (γνώμες ἀνδρῶν) στόν πίνακα πού ἀκολουθεῖ παρουσιάζεται ὡς ἐξῆς:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Ἐάν ἡ γέννηση ἄλλου παιδιοῦ δέν εἶναι ἐπιθυμητή, τό ζευγάρι ἀποφασίζει ἐάν θά καταφύγει ἢ ὄχι στήν ἔκτρωση;

Ἀπαντήσεις ἀνδρῶν	N	%
Συμφωνῶ ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνῶ	185	54,3
Μᾶλλον διαφωνῶ ἢ διαφωνῶ ἐντελῶς	125	37,2
Δέν μπορῶ νά ἀποφασίσω	28	8,2
Χωρίς συγκεκριμένη ἀπάντηση	1	0,3
Σύνολο	341	100,0

Βάσει τῶν στοιχείων τοῦ Πίνακα 1, οἱ γνώμες τῶν ἀνδρῶν διαχωρίζονται σέ δύο κύριες ὁμάδες: συγκεκριμένα, μια ὁμάδα συμφωνεῖ ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνεῖ (54,3%) καί μια ὁμάδα μᾶλλον διαφωνεῖ ἢ διαφωνεῖ ἐντελῶς (37,2%).

Τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν ἀνδρῶν (54,3%) συμφωνεῖ μέ τήν πρόταση. Ἐδραιώνεται λοιπόν ἡ ἄποψη ὅτι ὁ ἄνδρας δέν μένει ἀμέτοχος στόν προβληματισμό τῆς ἐκτρώσεως. Τό σχετικά ὑψηλό ποσοστό διαφωνούντων ἀνδρῶν (37,2%) ἐξηγεῖται ἂν πάροουμε ὑπόψη μέ θρησκευτικούς, νομικούς ἢ ἠθικούς φραγμούς ἢ τή διαπαιδαγώγηση πού πῆραν οἱ ἐρωτώμενοι ἄνδρες τοῦ δείγματος μέσα στό οἰκογενειακό καί σχολικό περιβάλλον. Ἡ ἀνάλυση αὐτή ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σημασία ὅταν συγκριθοῦν οἱ γνώμες τῶν δύο φύλων.

2. Rosenblatt von Maja, Bernhard, «Berufstätigkeit der Frauen, Gleichberechtigung und Partnerschaftliche Familie», Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Dezember, 1972, σελ. 689. Οἱ συγγραφεῖς στό ἄρθρο τους τονίζουν τή μορφή τῆς συντροφικῆς οἰκογενείας, ὅπου ἡ κατανομή τῶν ρόλων τῶν δύο συζύγων (ἄνδρα καί γυναίκα) στριφτεῖται ἐπὶ «συντροφικῆς βάσεως».

3. Bardin, Panos, «A Technique for the Measurement of Attitudes toward Abortions», *International Journal of Sociology of the Family*, Vol. 2., No 1, March 1972.

4. Πρόκειται περί συγκριτικῆς ἔρευνας πού διεξήχθη ταυτόχρονα καί στό Βέλγιο ὑπό τή διεύθυνση τῆς Κλεώσ Πρασβέλου.

5. Οἱ ἄνθρωποι τῆος Διοικήσεως Πρωτεύουσας ἦταν: Ἀθηναῖοι, Περσιτερίου, Καλλιθέας, Καισαριανῆς, Κερατσινίου, Κορυδαλλοῦ. Τά κριτήρια ἐπιλογῆς τοῦ δείγματος ἦσαν: α) πρῶτος γάμος, β) ἡλικία τῶν συζύγων κάτω τῶν 32 χρόνων τό 1971, γ) λιγότερος ἀπό 10 χρόνια γάμου, δ) ἡ ὑπαρξή ἐνός τουλάχιστον παιδιοῦ πού γεννήθηκε τό 1967 ἢ 1968.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Γνώμες ἐπὶ τῶν ἐκτρώσεων — Διαχωρισμός κατά φύλο

	Ἄνδρες		Γυναίκες	
	N	%	N	%
Συμφωνῶ ἀπολύτως ἢ μᾶλλον συμφωνῶ	185	54,3	187	55,0
Μᾶλλον διαφωνῶ ἢ διαφωνῶ ἐντελῶς	127	37,2	130	38,3
Δέν μπορῶ νά ἀποφασίσω	28	8,2	23	6,7
Χωρίς ἀπάντηση	1	0,3	—	—
Σύνολο	341	100,0	340	100,0

Τά ἀποτελέσματα ἐκπλήσσουν λόγω τῆς ὁμοιότη-
 τας τῶν ἀπαντήσεων τῶν δύο φύλων. Στὴν πρώτη
 βασική θέση (πλήρης ἢ ἐπὶ μέρους ἀποδοχή τῆς ἐκ-
 τρώσεως) δέν ὑπάρχει καμιά ἀπολύτως διαφοροποίη-
 ση μεταξύ τῶν δύο φύλων. Μιά ἐλάχιστη διαφορο-
 ποίηση παρουσιάζεται στὴ δεύτερη θέση (τῶν διαφω-
 νοῦντων) μὲ αὐξημένο τὸ γυναικεῖο ποσοστό. Παρου-
 σιάζεται ἐπίσης, στὴν τρίτη ομάδα ἀπαντήσεων, ἓνα
 σχετικὰ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀναποφάσιστων ἀνδρῶν.
 Βασικά καί τὰ δύο δείγματα, τὸ ἀνδρικό καί τὸ γυναι-
 κεῖο, παρουσιάζουν τὴν ἴδια φυσιογνωμία. Ἡ μεγάλη
 ταύτιση τῶν ἀπαντήσεων ἀνδρῶν καί γυναικῶν θά
 πρέπει ἰδιαίτερα νά τονισθεῖ. Δηλώνει, ὑποθετικά,
 «τὴν πλήρη συζυγική σύμπτωση καί κατανόηση» σ' ἓ-
 να θέμα τόσο σημαντικὸ ὅπως εἶναι ἡ ἐκτροφή. Ταυ-
 τόχρονα ὁμως μᾶς ὀδηγεῖ στό νά ἐπιβεβαιώσουμε κι
 ἄλλες ἐφημερίες, ὅπως ὅτι «ἡ εὐρεία χρήση τῆς ἐκ-
 τρώσεως, σάν ἀντισυλληπτικοῦ μέσου, φαίνεται νά
 βρίσκει τὴ βάση τῆς σέ μιὰ σχετικὰ γενικευμένη εὐμε-
 νῆ γνώμη τόσο τῶν ἀνδρῶν ὅσο καί τῶν γυναικῶν
 ὑπὲρ τῆς χρησιμοποίησός της».⁶

Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς ὅσον ἀφορᾷ τὴ «γενικευμένη
 εὐμένη γνώμη» συμβαίνει στό βελγικό δείγμα. Ἀπό
 τὴ σύγκριση τῶν στοιχείων προκύπτουν σημαντικές
 διαφορές (βλέπε Πίνακα 3).

Διαπίστωση λοιπὸν τῶν ἐρευνητῶν εἶναι ὅτι ἡ διαφο-
 ρά γνωμῶν μεταξύ τῶν ἐρωτωμένων τοῦ Βελγίου καί
 ἐκείνου τῆς Ἑλλάδος εἶναι ριζική.

Στὸ βελγικό δείγμα, τὸ ποσοστὸ ἀνδρῶν καί γυναι-
 κῶν ποῦ παίρνουν θετική στάση στὴν ἐκτροφή εἶναι
 κατά πολὺ χαμηλότερο ἀπὸ ὅτι στοῦ ἐλληνικό δείγμα.
 Ἐπὶ πλέον, τὸ γυναικεῖο φύλο ἀντιδρᾷ πῶς ἔντονα
 στὴν ἐκτροφή ἀπὸ τὸ ἀνδρικό (39,5% ἀνδρῶν συμ-
 φωνεῖ, ἔναντι μόνον 28,8% γυναικῶν). Στὸ ἐλληνικό
 δείγμα τὰ ποσοστά αὐτῶν ποῦ τίθενται ὑπὲρ τῆς ἐκ-
 τρώσεως ἀντιπροσωπεύουν πλέον τοῦ 50% τῶν ἐρωτω-
 μένων (54,3% ἀνδρες, 55% γυναίκες).

Τὸ γυναικεῖο δείγμα τείνει νά εἶναι λίγο ὑψηλότε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Γνώμες ἐπὶ τῶν ἐκτρώσεων — βελγικό καί ἐλληνικό
 δείγμα (%)

	Βελγικό δείγμα		Ἑλληνικό δείγμα	
	Ἄνδρες	Γυναίκες	Ἄνδρες	Γυναίκες
Συμφωνῶ ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνῶ	39,5	28,8	54,3	55,0
Μᾶλλον διαφωνῶ ἢ διαφωνῶ ἐντελῶς	51,9	63,0	37,2	38,3
Δέν μπορῶ νά ἀποφασίσω	8,3	7,9	8,2	6,7
Σύνολο	99,7	99,7	99,7	100,0
Σύνολο δειγμάτων (ἀριθμὸς οικογενειῶν)	403	403	366	366

Πηγή: Γιά τὰ βελγικά στοιχεία Presvelou, C., Brutus, A., Canivet, B., «L' avortement dans la vie du couple». *Recherches Sociologiques*, No 1, Juin 1972.

ρο ἀπὸ τὸ ἀνδρικό. Εἶναι ἄξιο μνείας τὸ γεγονός ὅτι
 τὸ ἐλληνικό γυναικεῖο δείγμα περιέχει τὸ χαμηλότερο
 ποσοστὸ ἀναποφάσιστων (6,7%).

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ Ἑλληνίδες ποῦ δέν ἔχουν κα-
 τασταλάξει εἶναι ποσοτικά λιγότερες ἀφ' ἐνός σέ σχέ-
 ση μέ τοὺς συζύγους τους καί ἀφ' ἑτέρου σέ σχέση μέ
 τὸ βελγικό δείγμα (ἄνδρες, γυναίκες).

Οἱ μεγάλες διαφορές ποῦ παρουσιάζει ἡ σύγκριση
 ἀνάμεσα στίς δύο χώρες ἐδραίωνουν ἀκόμη περισσό-
 τερο τὴν ἐρμηνεία μᾶς εὐμενοῦς καί γενικευμένης
 γνώμης γιά τὴν ἐκτροφή σάν ἀντισυλληπτικό, πράγ-
 μα ποῦ ἀναφέρθηκε πῶς πάνω.

II. στάση τῶν ἀνδρῶν ἀέναντι στὴν ἐκτροφή βάσει δημογραφικῶν-κοινωνικῶν στοιχείων τῶν ἐρωτωμένων

Στὸ δεύτερο μέρος καί στὰ πλαίσια τῆς παρουσίας
 μελέτης οἱ ἀναλύσεις τῶν ἀπαντήσεων τοῦ ἀνδρικού
 δείγματος πραγματοποιοῦνται σέ δύο παράλληλες κα-
 τευθύνσεις.

Ὁ πρῶτος τύπος ἀναλύσεως διεξάγεται σέ συνάρ-
 τηση μὲ τίς μεταβλητές ποῦ ἔχουν τὴ μεγαλύτερη πι-
 θανότητα διαφοροποιήσεως τῶν ἀπαντήσεων τοῦ ἀν-
 δρικού δείγματος. Οἱ μεταβλητές εἶναι οἱ ἐξῆς: ἡλι-
 κία, ἀριθμὸς παιδιῶν, ἐπαγγελματικὴ δραστηριότητα
 καί ὑποκαμενική ἀντίληψη τῆς οικονομικῆς τους κα-
 τάστασης. Ὁ δεύτερος τύπος ἀναλύσεως γίνεται σέ
 σύγκριση μέ τὰ δεδομένα τοῦ γυναικεῖου δείγματος
 ποῦ ἀναλύθηκαν σύμφωνα μὲ τίς ἴδιες μεταβλητές
 στὴν προηγούμενη μελέτη.

Ἡ σύγκριση μεταξύ τῶν δύο φύλων θά γίνει συ-
 στηματικὰ μέ σκοπὸ νά ἐπισημάνουμε βάσει ποῖων
 μεταβλητῶν προκύπτουν διαφοροποιήσεις μέσα στόν
 ἐλληνικό χώρο.

Τελικὸς βέλτιστος σκοπός μας εἶναι νά φθάσουμε σέ
 μιὰ ἐμπειρικὰ βασισμένη ἐξήγηση, ἔστω καί ἐπὶ μέ-
 ρους, τοῦ ὑπὸ ἔρευνα θέματος.

6. Πρεσβέλου, Κ., Τεπερόγλου, Α., «Κοινωνιολογική ἀνάλυση
 τοῦ φαινομένου τῆς ἐκτρώσεως στόν ἐλληνικό χώρο», *Επιθεώρη-
 ση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, No 28, Ἐκδόση ΕΚΚΕ, 1976.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Ήλικία ανδρών και γνώμη για την έκτρωση

Γνώμη για την έκτρωση	24<27		27<30		30<33		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Υπέρ	23	59,0	48	52,2	111	63,1	182	59,3
Κατά	16	41,0	44	47,8	65	36,9	125	40,7
Σύνολο	39	100,0	92	100,0	176	100,0	307*	100,0
	(12,7%)		(30,0%)		(57,3%)			

* Στους πίνακες που ακολουθούν, ο συνολικός αριθμός απαντήσεων δεν παραμένει σταθερός. Τουτό συμβαίνει επειδή στη στατιστική επεξεργασία οι κατηγορίες «χωρίς απάντηση» και «δεν μπορώ να αποφασίσω» δεν λήφθηκαν πάντοτε υπ' όψη.

Η ηλικία του άνδρα

Αναφορικά με την ηλικία του άνδρα και σε συνάρτηση με τη γνώμη του για την έκτρωση, έρευνες που έγιναν επί παγκοσμίου επιπέδου κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι «οι άνδρες κάτω των 30 ετών είναι περισσότερο φιλελεύθεροι απ' ό,τι οι άνδρες των 30 ετών και άνω».⁷

Ο Πίνακας 4 άφορα στις ηλικίες των ερωτωμένων του δείγματος και στη θέση τους για την έκτρωση.

Εάν η συσχέτιση «νεαρότερη ηλικία-ύψηλότερο ποσοστό ευμενοῦς γνώμης για την έκτρωση» θεωρηθεί ότι είναι φιλελεύθερη άποψη, όπως είναι η τάση σε παγκόσμια κλίμακα, τότε τα αποτελέσματα του παραπάνω πίνακα έρχονται σε σύγκρουση με εκείνα που προέκυψαν από έρευνες παγκοσμίου επιπέδου. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται στο ελληνικό δείγμα ότι το ποσοστό παραδοχής της έκτρωσης (και επομένως το ποσοστό φιλελεύθερης στάσης) αυξάνει με την ηλικία του άνδρα: 59% των ανδρών ηλικίας 24-27 ετών τίθενται υπέρ της εκτρώσεως έναντι 63,1% ηλικίας 30-33 ετών.

Συγκρίνοντας μεταξύ τους τις τρεις κατηγορίες ηλικίας του ανδρικού δείγματος διαπιστώνουμε και τις εξής επί πλέον διαφορές: Στην κατηγορία 27<30 η διαφορά μεταξύ θετικής και αρνητικής θέσεως για την έκτρωση παραμένει σχετικά μικρή: 52,2% υπέρ, 47,8% κατά. Η διαφορά είναι αισθητή στους νεότερους (24<27 ετών) και στους μεγαλύτερους (30<33 ετών), όπου τα ποσοστά ευμενοῦς γνώμης είναι πολύ αυξημένα και αντίστοιχα τα ποσοστά δυσμενοῦς γνώμης είναι ελαττωμένα. Τουτό σημαίνει ότι οι ερωτώμενοι που άνηκουν σ'αυτές τις δύο κατηγορίες ηλικίας παίρνουν αρκετά σαφή θέση υπέρ της εκτρώσεως. Παρ' όλο ότι και στις δύο αυτές κατηγορίες ηλικίας παρατηρούνται αυξημένα ποσοστά υπέρ της εκτρώσεως, η εξήγηση αυτής της θέσεως διαφέρει από τη μία κατηγορία ηλικίας στην άλλη. Φαίνεται ότι η εξήγηση πρέπει να αναζητηθεί στη φάση του οικογενειακού κύκλου που οι νεαρές οικογένειες διανύουν

και στη συσχέτιση με οικονομικής φύσεως παράγοντες.

Στην πρώτη κατηγορία, οι νέοι Έλληνες ηλικίας 24<27 ετών εισέρχονται στη φάση «δημιουργίας οικογένειας» που συμβαδίζει με τη φάση επαγγελματικής προσπάθειας και ανάπτυξεως. Για να μην θεσουν σε κίνδυνο την επαγγελματική και οικονομική προσπάθεια με πρόωγη αύξηση αριθμού παιδιών, 59,0% των ανδρών που τάσσονται υπέρ της εκτρώσεως εκφράζουν την ευχή (ή την επιθυμία) να καθυστερήσουν μία νέα έγκυμοσύνη.⁸

Αντίθετα, οι άνδρες ηλικίας 30<33 εισέρχονται στη φάση συμπλήρωσεως του αριθμού παιδιών που θέλουν και αντιμετώπιζουν το πρόβλημα της επί πλέον αύξήσεως της οικογενείας τους. Συνεπώς το 63,1% των ανδρών, που τάσσονται υπέρ της εκτρώσεως, αυτής της ομάδας ηλικίας, εκφράζουν την επιθυμία όχι μιάς καθυστέρησης, αλλά της άρνησης κάθε μελλοντικής έγκυμοσύνης. Οι μέν νέοι σύζυγοι επιθυμούν να καθυστερήσουν μία νέα έγκυμοσύνη, οι δέ ηλικιωμένοι να διακόψουν κάθε πρόσθετη έγκυμοσύνη. Αυτή την έννοια παίρνει στον ελληνικό χώρο η διαπίστωση ότι οι πιο ηλικιωμένοι άνδρες είναι και πιο φιλελεύθεροι.

Βάσει της παραπάνω ανάλυσεως, η έκτρωση φαίνεται λοιπόν να αποτελεί άναγωνισμένο μέσο για την άποφυγή επί πλέον οικονομικών επιβαρύνσεων για την οικογένεια, δηλαδή μέσο προσωρινής άποφυγής των εξόδων του δεύτερου παιδιού (στην περίπτωση των ανδρών ηλικίας 24<27 ετών) ή κάθε πρόσθετου παιδιού (στην περίπτωση των ανδρών ηλικίας 30<33 ετών). Η συνέχεια της μελέτης θα δείξει ότι στον ελληνικό χώρο και ο οικονομικός άκρο παράγοντας⁹

8. Η έρμηνεία μας, δηλαδή η διακοπή μιάς έγκυμοσύνης με έκτρωση εξ αιτίας της επιθυμίας να μην εμποδιστεί μία καριέρα από τη γέννηση ενός παιδιού, επαληθεύεται σε παγκόσμιο επίπεδο. Βλέπε D. Callahan, *Abortion: Law Choice and Morality*, Collier Mac Millan, New York, (2η έκδοση), 1970, σελ. 201-203, 208-209.

9. Δεν αποκλείουμε την ύπαρξη άλλων παραγόντων, όπως π.χ. τον ψυχολογικό παράγοντα, τον σεξουαλικό, τον θρησκευτικό κτλ., που παίζουν σημαντικό ρόλο στον αριθμό παιδιών που το ζευγάρι επιθυμεί, προγραμματίζει ή άποκτά. Το οικονομικό κόστος ενός παιδιού παραμένει βασικά ο πιο σημαντικό παράγοντας, σε όλες τις χώρες, ιδιαίτερα στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες.

7. Bardis, Panos, «A Technique for the Measurement of Attitudes toward Abortion», *International Journal of Sociology of the Family*, Vol. 2, No 1, March 1972.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Ἀριθμὸς παιδιῶν καί ἡ γνώμη τῶν ἀνδρῶν γιά τήν ἔκτρωση

Γνώμη γιά τήν ἔκτρωση	Ἀριθμὸς παιδιῶν							
	Ἔνα παιδί		Δύο παιδιά		Τρία παιδιά		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ὑπέρ	64	58,7	110	59,5	9	64,3	183	59,4
Κατά	45	41,3	75	40,5	5	35,7	125	40,6
Σύνολο	109	100,0	185	100,0	14	100,0	308	100,0
	(35,4%)		(60,1%)		(4,5%)			

παίζει ρόλο σέ στενά περιθώρια. Ὅσον ἀφορᾷ τήν κατηγορία ἡλικίας 27<30 ἡ διαφορά μεταξύ τῆς θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς ἀπόψεως γιά τήν ἔκτρωση εἶναι μηδαμινή. Πρόκειται ἴσως γιά μιὰ ομάδα ἀνδρῶν πού δέν ἔχουν ἀκόμη κατασταλάξει τελικά στό μέγεθος τῆς οἰκογένειας. Γι' αὐτόν τό λόγο καί τὰ ποσοστά ἀρνήσεως ἢ παραδοχῆς χωρίζονται περίπου ἐξ ἴσου.

Ἐάν συγκρίνουμε τίς ἀπόψεις ἀνδρῶν καί γυναικῶν καταλήγουμε σέ σημαντικά συμπεράσματα καί βασικές διαφορές μεταξύ τῶν δύο φύλων. Ἡ πρώτη διαφορά εἶναι ὅτι στίς γυναῖκες τό ποσοστό παραδοχῆς τῆς ἔκτρώσεως μειώνεται μέ τήν ἡλικία. Π.χ., στήν πρώτη κατηγορία ἡλικίας γυναικῶν (21<25 ἐτῶν) διαπιστώνεται καί τό ὑψηλότερο ποσοστό παραδοχῆς τῆς ἔκτρώσεως μέ 64,6%. Ἡ δεύτερη διαφορά εἶναι ὅτι καμιά κατηγορία ἡλικίας ἀνδρῶν δέν σημειώνει τόσο ὑψηλό ὑπέρ τῶν ἔκτρώσεων ποσοστό ὅπως οἱ νεαρῆς γυναῖκες.

Τά συμπεράσματα αὐτά ἐρχονται σέ ἀντίθεση μέ ἀποτελέσματα ἐρευνῶν παγκοσμίως ἐπιπέδου γιά τήν ἔκτρωση, ὅπου διαπιστώθηκε ὅτι «γυναῖκες κάτω τῶν 30 χρόνων εἶναι περισσότερο συντηρητικές ἀπό ὅτι γυναῖκες 30 χρόνων καί ἄνω». ¹⁰ Ἐρχονται ἐπίσης σέ ἀντίθεση μέ τά ἀποτελέσματα τοῦ ἀνδρικοῦ δείγματος. Σύμφωνα μέ τά δεδομένα ἀπό τίς γυναῖκες καί ἀνδρικές γνώμες καταλήγουμε στήν ὑπόθεση ὅτι στήν Ἑλλάδα, ὁ ἄνδρας σέ μεγαλύτερη ἡλικία, γίνεται πιο φιλελεύθερος στό θέμα τῆς ἔκτρωσης ἐνῶ ἡ γυναίκα πιο ἀντιδραστική. Τό ἀντίστροφο συμβαίνει γιά τίς νεαρῆς ἡλικίας. Τήν ἐξήγηση πού μπορούμε νά δώσουμε τήν ἀναζητοῦμε στήν μέχρι πρόσφατα ἀρνητική θέση τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας καί τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς σχετικά μέ τήν ἐλεύθερη πώληση καί χρήση ἀντισυλληπτικῶν μέσων καθώς ἐπίσης καί στήν ἄγνοια ἀναφορικά μέ τήν χρησιμοποίηση τέτοιων μέσων. Ἐάν προσθέσουμε ὅτι ἡ παγκόσμια ἀντισυλληπτική πολιτική ἀπευθύνεται κατά τό πλεῖστον στή γυναίκα — σάν νά εἶναι ἡ ἀποφυγή τεκνοποιήσεως καθαρά γυναικεία ὑποχρέωση — τότε τὰ ἀνωτέρω ἀπροσδόκητα ἀποτελέσματα γίνονται ἀντιληπτά. Δηλαδή, ἐάν 64,6% τῶν νέων γυναικῶν (ἡλικίας 21<25

ἐτῶν) εἶναι ὑπέρ τῆς ἔκτρώσεως ἐναντι 59% τῶν νέων ἀνδρῶν (ἡλικίας 24<27 ἐτῶν), τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι κατὰ τήν κοινωνία ἡ γυναίκα κι ὄχι ὁ ἄνδρας (ἢ τό ζευγάρι) «φέρει τήν εὐθύνη κησέως». Καί ἐφ' ὅσον τῆς ἀπαγορεύεται τό δικαίωμα χρησιμοποίησης ἀντισυλληπτικῶν, τό μόνο μέσο προφυλάξεως πού τῆς ἀπομένει εἶναι ἡ ἔκτρωση. Μέ τήν πάροδο τῆς συζυγικῆς ζωῆς ἡ ἐμπειρία οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ πού ἡ γυναίκα ἀποκτᾷ μέσω τῆς ἔκτρωσης αὐξάνει.

Ταυτόχρονα ὁμως αὐξάνει καί ἡ ἀντίστασή τῆς στήν ἔκτρωση σάν ἀντισυλληπτικό, γεγονός πού ἐξηγεῖται γιὰ τό ποσοστό παραδοχῆς τῆς ἔκτρώσεως (51,5%) στίς πιο ἡλικιωμένες γυναῖκες (≥29 ἐτῶν) εἶναι χαμηλότερο ἀπό τό ποσοστό στούς πιο ἡλικιωμένους ἄνδρες (30<33 ἐτῶν), (63,1%).

Ἀναφέραμε προηγουμένως τόν οικονομικό παράγοντα σάν τό σημαντικότερο στοιχεῖο ἐρμηνείας τῆς διαφοροποιήσεως μεταξύ τῶν ἀνδρικών ἀπαντήσεων. Σέ συσχετισμό μέ τήν ἡλικία, ὁ ἴδιος παράγοντας βοήθει νά ἐρμηνεύσουμε ἀπό ἀνδρικής πλῆθος πλευρᾶς γιὰ τό ποσοστό τῶν πιο ἡλικιωμένων ἀνδρῶν ὑπέρ τῆς ἔκτρώσεως ὑπερβαίνει τό γυναικείο ποσοστό.

Ὁ ἀριθμὸς παιδιῶν κατὰ οἰκογένεια

Ὁ ἀνωτέρω πίνακας κατ' ἀρχήν ἐπιβεβαιώνει τήν τάση πού ἐπικρατεῖ στήν Ἑλλάδα ὡς πρός τό μέγεθος τῆς οἰκογένειας (τήν ὁποία βέβαια διαπιστώσαμε καί στήν προηγουμένη μελέτη μέ τίς ἀπόψεις τῶν γυναικῶν): 60,1% τοῦ δείγματος ἔχουν 2 παιδιά καί σύμφωνα μέ στοιχεῖα δημογραφικῶν μελετῶν ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς θά πρέπει νά θεωρεῖται ἀντιπροσωπευτικός. «Στή χώρα μας, τὰ νέα ζευγάρια φαίνεται ὅτι ἔχουν υἱοθετήσει μία συμπεριφορὰ ἢ ὁποία πρὸς τό παρὸν ἐξασφαλίζει τήν πλήρη ἀντικατάσταση τῶν γενεῶν, ἀκόμη δέ καί μία αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ. Μέσα στόν διεθνή χώρο, ἡ Ἑλλάδα κατέχει θέση μᾶλλον ἰκανοποιητικῆ μέ 2,3 γεννήσεις κατὰ μητέρα». ¹¹

Τά ἀντίστοιχα ποσοστά γιά τό ἕνα παιδί εἶναι

10. Bardis P., «A Technique for the Measurement of Attitudes toward Abortion», *International Journal of Sociology of the Family*, Vol. 2, No 1, March 1972, pp. 1-7.

11. Σερελέα Γαρυφαλλιά: «Οἱ τάσεις τῆς γονιμότητος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τήν περίοδο 1956-76 καί οἱ δείκτες μετρήσεώς τῆς». *Επιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, No 36-37, Μάιος-Δεκέμβριος 1979, ΕΚΚΕ, σελ. 260.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5α. Αριθμός παιδιών και η γνώμη των ανδρών και γυναικών για την έκτρωση

Γνώμη για την έκτρωση	Ένα παιδί		Αριθμός παιδιών κατά οικογένεια (%)*			
	Άνδρες	Γυναίκες	Δύο παιδιά Άνδρες	Γυναίκες	Τρία παιδιά Άνδρες	Γυναίκες
Θετική	58,7	55,8	59,5	61,8	64,3	42,2
Άρνητική	41,3	44,2	40,5	38,2	35,7	53,8
Σύνολο	35,4	35,6	60,1	60,3	4,5	4,1

* Πηγή για τις γυναίκες απαντήσας: Βλ. Προβόλου Τεπερόγλου, *op. cit.*, Πιν. 4, σ. 278.

35,4% και για τα τρία παιδιά είναι 4,5%. Αυτή η κατανομή αποδεικνύει ότι στην πρώτη κατηγορία ίσως να μην έχει ακόμη αποκλεισθεί το ενδεχόμενο αποκτήσεως ενός δεύτερου παιδιού, ενώ η τρίτη κατηγορία φαίνεται ότι αποκλείει την απόκτηση τέταρτου παιδιού.

Η ανάλυση των απαντήσεων του ανδρικού δείγματος σε σχέση με τον αριθμό παιδιών (βλ. Πίνακα 5) τείνει να δώσει βάρος στην οικονομική εξήγηση. Διαπιστώνεται κατ' αρχήν μία αυξανόμενη τάση υπέρ της εκτρώσεως, ανάλογα με τον αριθμό παιδιών, αρχίζοντας από 58,7% για το ένα παιδί, 59,5% για τα δύο παιδιά και 64,3% για τα τρία παιδιά. Δηλαδή υπάρχει μία τάση υπέρ της εκτρώσεως, όταν ο άνδρας (ή το ζευγάρι) αποφασίσει ότι έχει ολοκληρωθεί ο αριθμός των παιδιών.

Τις ίδιες τάσεις παραδοχώς και απορρίψεως της εκτρώσεως, ανάλογα με τον αριθμό παιδιών, διαπιστώσαμε και στη μελέτη των γυναικών, με μία βασική διαφορά στις απαντήσεις των γυναικών που έχουν τρία παιδιά (βλ. Πίνακα 5α). Το ποσοστό μητέρων που είναι ευμενείς απέναντι στην έκτρωση ελαττώνεται (42,2%) αντί να αυξάνει. Στην προηγούμενη μελέτη (γνώμες γυναικών) (βλ. σ. 279) στηρίξαμε την άνομαλία αυτή σε παραδοσιακούς και θρησκευτικούς λόγους: «Μπορεί... να λεχθεί, σαν υπόθεση, ότι μερικές μητέρες τριών παιδιών ανήκουν στην κατηγορία των γυναικών, που, λόγω παραδοσιακών και θρησκευτικών πεποιθήσεων, απορροούν την έκτρωση πολύ περισσότερο από ό,τι οι δύο άλλες κατηγορίες». Χάρη στα συγκριτικά στοιχεία της παρούσης μελέτης, πιστεύουμε ότι μπορούμε να προσθέσουμε/προτείνουμε μία επί πλέον εξήγηση, η οποία συγχρόνως δίνει και εμπειρική βάση στο ερώτημα γιατί η γυναίκα, σε μεγαλύτερη ηλικία, γίνεται πιο αντιδραστική στο θέμα της εκτρώσεως που εξετάστηκε πιο πάνω.

Όταν η μόνη μέθοδος οικογενειακού προγραμματισμού που της προσφέρεται είναι η παράνομη επανάληψη εκτρώσεως, τότε η γυναίκα, με την πάροδο της ηλικίας (και επομένως με την αύξηση αριθμού εκτρώσεων), αντίστέκεται.

Θά μπορούσαμε ίσως να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι, ανεξάρτητα από το φύλο τους, οι ενδιαφερόμενοι αποφασίζουν για την υπέρ ή κατά στάση απέναντι

στην έκτρωση ανάλογα με τον αριθμό παιδιών που απέκτησαν ή θέλουν να αποκτήσουν. Θά προσθέταμε ακόμη ότι βρισκόμαστε ίσως ενώπιον ενός οικογενειακού προγραμματισμού του ζευγους που εφαρμόζεται όχι με τη μέθοδο των αντισυλληπτικών αλλά με την καταφυγή στην έκτρωση. Στις άποψεις των έρωτωμένων περί των αντισυλληπτικών θά αναφερθούμε στη συνέχεια αυτής της μελέτης.

Από τον Μάρτιο του 1980 ή σοβαρή αυτή κοινωνική άνομαλία τείνει να διορθωθεί από νομικής τουλάχιστον πλευράς. Ο υπ' αριθμ. 1036 Νόμος για τον οικογενειακό προγραμματισμό και για άλλες διατάξεις (που δημοσιεύτηκε στην Έφημερίδα της Κυβερνήσεως της 21ης Μαρτίου 1980) θέτει τις πρώτες βάσεις μιας πιο όρθρης τοποθέτησεως του θέματος. Είναι ακόμη πολύ ένωρίς για να σχηματίσει ο κοινωνιολόγος μία σαφή ιδέα του τρόπου με τον οποίο το Κράτος, που «μεριμνά για τη διάδοση και την πρακτική εφαρμογή των συγχρόνων γνώσεων σε θέματα Γενετικής και Οικογενειακού Προγραμματισμού» (άρθρο 1 του νόμου), σκοπεύει να εδραιώσει τον νόμο για τα μέσα που θά χρησιμοποιήσει για την πρακτική εφαρμογή καθώς επίσης και για τις επιπτώσεις αυτών στους ενδιαφερομένους/στις γυναίκες.

Όσον αφορά τη συμπεριφορά, μελέτες που έχουν γίνει σε άλλες χώρες μοιάζουν να επιβεβαιώνουν ότι παρατηρήθηκε για τις στάσεις. Έτσι, έγινε φανερό ότι η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών που καταφεύγουν σε εκτρώσεις — παράνομα σε όρισμένα κράτη, νόμιμα στα φιλελεύθερα — δεν είναι μητέρες πολυάριθμων οικογενειών, αλλά γυναίκες που δεν έχουν καθόλου παιδιά ή έχουν ένα ή δύο παιδιά. Έτσι, π.χ. στη Σουηδία, μεταξύ του 1960 και 1966, ο αριθμός των γυναικών που έκαναν έκτρωση και δεν είχαν παιδί (κατηγορία που δεν αφορά τη μελέτη μας) τετραπλασιάστηκε. Ο αριθμός εκείνων με ένα παιδί τριπλασιάστηκε και εκείνος των γυναικών με δύο παιδιά διπλασιάστηκε. Το σύνολο των γυναικών που δεν έχουν παιδιά ή έχουν ένα ή δύο παιδιά αντιπροσωπεύει περίπου το 60% του συνόλου.¹² Ψηλότερο ακόμη πο-

12. Οι πληροφορίες προέρχονται από τους πίνακες του D. Callahan, *op. cit.*, σ. 196. Πίνακας 9. Έπίσης βλ. *La verité sur L'avorté*

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Η επαγγελματική δραστηριότητα των ανδρών και η γνώμη τους για τις εκτρώσεις

Γνώμη για τις εκτρώσεις	Επαγγελματική δραστηριότητα									
	Έλευθερος επαγγελματίας		Μισθωτός		Βοηθητικός		Έλευθερος και Μισθωτός		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Υπέρ	73	59,8	102	58,3	—	—	4	57,1	179	58,7
Κατά	49	40,2	73	41,7	1	100,0	3	42,9	126	41,3
Σύνολο	122	100,0	175	100,0	1	100,0	7	100,0	305	100,0
	(40,0%)		(57,4%)		(0,3%)		(0,23%)			

σοστό προκύπτει από την έρευνα του A. M. Dourlen-Rollier στην Γαλλία, τό 1964.: 38% των γυναικών δεν είχαν παιδιά, 33% είχαν ένα και 16% είχαν δύο, σ' ένα σύνολο 87%.

Η επαγγελματική δραστηριότητα των ανδρών

Ένας τομέας ιδιαίτερης σημασίας είναι να εξακριβωθεί εάν και κατά πόσο το επάγγελμα του άνδρα επηρεάζει τη γνώμη του για την έκτρωση.

Οι επαγγελματικές κατηγορίες του παραπάνω πίνακα δεν ανταποκρίνονται ειδικά σέ ξεκαθαρισμένα επαγγέλματα. Κάθε μία περιλαμβάνει ένα πολύ ετερογενές σύνολο επαγγελματιών που ασκούνται από άνδρες με πολύ διαφοροποιημένο τό επίπεδο τής παιδείας, τήν επαγγελματική τους εκπαίδευση και τό εισόδημα. Κατ' αυτόν τόν τρόπο, ή κατηγορία «έλευθ. επαγγέλματα» π.χ. περιλαμβάνει τόσο τό γιατρό, τό δικηγόρο, τό βιομήχανο όσο και τό μικροεπιχειρηματία βιοποριστή (καφετζή). Σάν κριτήριο διαφοροποίησης μεταξύ αυτών των δύο επαγγελματικών κατηγοριών κρατήσαμε μόνο τό γεγονός ότι στά έλευθερα επαγγέλματα ή επαγγελματική δραστηριότητα ασκείται κατά ανεξάρτητο τρόπο, ενώ οι μισθωτοί δουλεύουν με σύμβαση άπασχολήσεως και εργασίας.

Μιά πίο λεπτομερής και άκριβης ταξινόμηση των επαγγελματιών που ασκούσαν οι έρωτωμένοι δεν ήταν δυνατόν να γίνει, εξ αίτιας τής έλλειψης κοινωνικοοικονομικών δεικτών τής Έλλάδος. Η έπεξεργασία των δεδομένων μας, μέ σκοπό τά δημιουργήσουμε τέτοιους δείκτες, θά απαιτούσε σημαντικό χρόνο. Λαμβανομένου υπ' όψη ότι αυτός ό σοβαρός περιορισμός υπάρχει μέσα στά στατιστικά δεδομένα μας, κάθε έρμηνεία των παρατηρουμένων τάσεων θά ήταν τυχαία.

Επί πλέον υπάρχει μεγάλη δυσκολία προκειμένου να έρμηνευθούν οι τάσεις αυτές, αφού δεν υπάρχουν

παρόμοιες έπιστημονικές έρευνες στόν έλληνικό χώρο για νά στηριχθεί κανείς. Η μόνη πληροφορία που δίνει ό πίνακας αυτός είναι ότι μεταξύ των έλευθέρων επαγγελματιών και των μισθωτών δεν υπάρχει σχεδόν καμία διαφοροποίηση ποσοστών σχετικά μέ τήν ύπέρ ή κατά θέση άπέναντι στην έκτρωση: τίθενται ύπέρ 59,8% έλευθεροι επαγγελματίες και 58,3% των μισθωτών, και έναντίον 40,2% έλευθεροι επαγγελματίες και 41,7% των μισθωτών.

Τελειώνοντας τήν άνάλυση του πίνακα για τήν επαγγελματική δραστηριότητα του άνδρα, θά θέλαμε νά άναφέρουμε ότι ειδικά σ' αυτόν τόν τομέα δεν θά γίνει σύγκριση μέ τίς άπόψεις των γυναικών, για τό λόγο ότι οι κατηγορίες δεν είναι συγκρίσιμες. Στή μελέτη του γυναικείου δείγματος τό 79,8% των έρωτωμένων δήλωσαν ότι άσχολούνται μόνο μέ τά οικιακά έναντι 13,9% που έχουν πλήρες ώρARIO επαγγελματικής δραστηριότητας.

Οικονομική κατάσταση των έρωτωμένων

Η πρώτη διαπίστωση βάσει του Πίνακα 7 είναι ότι τό ήμισυ σχεδόν του άνδρικού δείγματος (46,8%) δηλώνει ότι συναντά πολύ συχνά ή συχνά οικονομικές δυσκολίες, ένα πέμπτο σχεδόν (18,4%) δεν συναντά, ενώ 34,8% δηλώνει ότι συναντά πότε-πότε οικονομικές δυσκολίες.

Η διαπίστωση τής ύπάρξεως οικονομικής δυσκολίας ή οικονομικής άνεσης βασίζεται στή δήλωση των έρωτωμένων. Πρόκειται έπομένως περί ύποκειμενικής έκτιμήσεως και κρίσεως των ένδιαφερομένων. Όμως, ή σύγκριση μεταξύ του άνδρικού και του γυναικείου δείγματος σ' αυτό τό σημείο δείχνει καταπληκτική όμοιότητα. Αυτό έχει άρκετή σημασία.

Η ταυτόχρονη μελέτη των Πινάκων 7 και 7α δίνει τήν εξής κατανομή των άπαντήσεων:

Συναντούν οικονομικές δυσκολίες	Άνδρες	Γυναίκες
Πολύ συχνά ή συχνά	145(46,8%)	149(47,0%)
Πότε-πότε	108(34,8%)	109(34,4%)
Σπάνια ή ποτέ	57(18,4%)	59(18,6%)
Σύνολο	310(100%)	317(100%)

ment, Paris: Maloine 1964, σελ. 82. Σκόπιμα έπιλέξαμε πληροφορίες για τή δεκαετία του '60 για τήν Γαλλία όσο και για τήν Σουηδία. Η δεκαετία αυτή άντιστοιχεί στην περίοδο τής σταθεροποίησης των τεχνολογικών έπιτεύξεων και του πλουτισμού των δυτικών κρατών. Θά περίμενε συνεπώς κανείς πός τά οικονομικά κίνητρα θά ήταν σέ άντιστοιχία μέ τόν αριθμό των παιδιών, πράγμα τό όποιο φανερά δεν έπιβεβαιώνεται.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Οί ερωτώμενοι δηλώνουν εάν συναντούν οικονομικές δυσκολίες

Γνώμη για τήν έκτρωση	Πολύ συχνά ή συχνά		Πότε-πότε		Σπάνια ή ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	N
Υπέρ	85	58,6	65	60,2	33	57,9	183	59,0
Κατά	60	41,4	43	39,8	24	42,1	127	41,0
Σύνολο	145	100,0	108	100,0	57	100,0	310	100,0
	(46,8%)		(34,8%)		(18,4%)			

ΠΙΝΑΚΑΣ 7α.

Γνώμη για τήν έκτρωση	Οικονομικές δυσκολίες των ερωτωμένων γυναικών							
	Πολύ συχνά ή συχνά		Πότε-πότε		Σπάνια ή ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Θετική	88	59,0	61	56,0	38	64,4	187	59,0
Άρνητική	61	41,0	48	44,0	21	35,6	130	41,0
Σύνολο	149	100,0	109	100,0	59	100,0	317	100,0
	(47,0%)		(34,4%)		(18,6%)		(100%)	

Η ταύτιση των απαντήσεων έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί αποδεικνύει ότι τόσο ο άνδρας όσο και η γυναίκα εκτιμούν κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο τις οικονομικές δυσκολίες που συναντούν. Έπομένως, δεν πρόκειται μόνον περί υποκειμενικής εκτιμήσεως και κρίσεως, αλλά περί αντικειμενικής καταστάσεως και εμπειρίας.

Επειδή γενικά παρατηρείται συσχέτιση μεταξύ οικονομικής ανέσεως ή δυσκολίας αφ' ενός και μεγέθους οικογενείας (αριθμού παιδιών) αφ' ετέρου, θα περίμενε κανείς μία μεγάλη διαφοροποίηση της θέσεως των ερωτωμένων του ανδρικού δείγματος σχετικά με την έκτρωση. Συγκεκριμένα, περιμέναμε να βρούμε το υψηλότερο ποσοστό απαντήσεων υπέρ της εκτρώσεως συσχετισμένο με τους ερωτώμενους που δηλώνουν ότι συναντούν πολύ συχνά ή συχνά οικονομικές δυσκολίες. Η υπόθεση αυτή βασίζεται στην ανάλυση οικονομικού κόστους που κάναμε σε προηγούμενη παράγραφο. Η επαλήθευσή της θα βρισκόταν σε λογική συνέπεια με τη θεωρητική εξήγηση του οικονομικού κόστους.

Η επισκόπηση των δεδομένων του Πίνακα 7 διαψεύδει τη συσχέτιση. Αντίθετα, ανακαλύπτουμε ότι το ποσοστό των απαντήσεων υπέρ ή κατά της εκτρώσεως του ανδρικού δείγματος παραμένει υψηλό και αμετάβλητο ανεξάρτητα από την οικονομική άνεση ή δυσκολία που δηλώνουν οι ερωτώμενοι. Συγκεκριμένα, οι δύο άκραιες κατηγορίες («πολύ συχνά ή συχνά» και «σπάνια ή ποτέ») εμφανίζουν περίπου τα ίδια ποσοστά (υπέρ 58,6% και 57,9%, κατά 41,4% και 42,1%). Η διαπίστωση αυτή είναι αρκετά σημαντική και μάς επιτρέπει να δώσουμε τα πρώτα στοιχεία μιάς εμπειρικά στηριζόμενης έρμηνείας. Δεδομένου ότι, με-

σα στά περιθώρια του δείγματός μας, α) ο άνδρας φέρει το σημαντικότερο οικονομικό βάρος (79,8% των γυναικών ασχολούνται με τα οικιακά), β) η δήλωση οικονομικής ευχέρειας ή δυσκολίας έχει αντικειμενικό χαρακτήρα και γ) το οικονομικό κόστος είναι αποδεδειγμένα βασικό στοιχείο στον προγραμματισμό μεγέθους οικογενείας, φθάνουμε στο έξης συμπέρασμα: μέσα στον ελληνικό χώρο, που αναλύσαμε, η ποσοτική υψηλή και γενικευμένη «φιλελεύθερη» στάση των ανδρών υπέρ της εκτρώσεως σημαίνει ότι η *άμβλωτική πράξη*¹³ εξφυγε πλέον από τα περιορισμένα περι-

13. Μιλάμε θεληματικά περί «άμβλωτικής πράξεως» και όχι περί της στάσεως απέναντι σε αυτήν, γιατί από έρευνες που έγιναν στην Ελλάδα προκύπτει ότι η έκτρωση έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις τα τελευταία χρόνια. Ο Βαλαώρας εκτίμησε τον ετήσιο αριθμό των εκουσίων εκτρώσεων σε 52.000 για την περίοδο 1956-1965, ενώ ο Λούρος τις ανεβάζει σε 100.000 περίπου το χρόνο (Βλ. Βαλαώρας Βασίλειος, σελ. 18-19 καθώς και Λούρος Νικόλαος «Η επίπτωσης των εκτρώσεων επί του δημογραφικού προβλήματος της Ελλάδος», Ανακοίνωσης 'Ακαδημίας 'Αθηνών, 'Αθήνα 1967). Θα ήταν χρήσιμο να τεθεί το θέμα της πρακτικής των εκτρώσεων σε διεθνή πλαίσια, ώστε να αποφευχθούν βιαστικά και λανθασμένα συμπεράσματα για το μέγεθος του φαινομένου στην Ελλάδα. Οι εκτιμήσεις για τις παράνομες εκτρώσεις και τις επιπτώσεις τους ποικίλλουν κατά έντυποασκό τρόπο, πράγμα το οποίο οφείλεται τόσο στην έλλειψη επαρκών μέσων υπολογισμού όσο και σε σκοπούς επηρεασμού (200.000 έως 1.000.000 ετησίως για τις ΗΠΑ, 250.000 με 2.000.000 για τη Γαλλία, 35.000 με 300.000 για το Βέλγιο). Για την επανόρθωση των αριθμών στη Γαλλία, βλ. του Α. Sauvy, «Démographie et avortement», στο *Sexologie*, αρ. 1, 1971, σελ. 89-92 και την έκθεση της I. N. E. D. που δημοσιεύθηκε στην επιθεώρηση *Population*, 1966, αρ. 4, σελ. 645-690. Για το Βέλγιο κατά τον G. Dooghe, «Demographische aspecten of de abortuspraktijken» στο *Kultuurleven*, 1971, αρ. 1, ο αριθμός των παράνομων εκτρώσεων θα έπρεπε να πλησιάζει τις 35.000 κατ' έτος. Για την επανόρθωση των αριθμών που αναφέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. «Εάν η γέννηση παιδιού δεν είναι επιθυμητή, δικαιολογείται ή εφαρμογή κάθε αντισυλληπτικού μέτρου;» (άνδρικό δείγμα)

Έφαρμογή κάθε αντισυλληπτικού μέτρου	Γνώμη για την έκτρωση					
	Θετική		Άρνητική		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Συμφωνώ απόλυτα ή μάλλον συμφωνώ	153	82,7	59	46,1	212	67,7
Δέν μπορώ να αποφασίσω	2	1,1	5	3,9	7	2,2
Μάλλον διαφωνώ ή διαφωνώ έντελώς	30	16,2	64	50,0	94	30,1
Σύνολο	185	100,0	128	100,0	313	100,0
	(59,1%)		(40,9%)			

θώρια της οικονομικής σκέψης και του υπολογισμού και έγινε ένα αναγνωρισμένο γεγονός της οικογενειακής εμπειρίας και των διασεξουαλικών σχέσεων. Η εξήγηση αυτή θά βρει πρόσθετη επαλήθευση στη συνέχεια της μελέτης.

Ακολουθώντας τη συγκριτική ανάλυση των δύο δειγμάτων η εξέλιξη διαφοροποίηση των δύο φύλων αξίζει να αναφερθεί. Στο ανδρικό δείγμα η συσχέτιση «στάση προς την έκτρωση-οικονομική κατάσταση» δέν δίνει σαφή αποτελέσματα. Έπί 145 ανδρών του δείγματος που δηλώνουν οικονομικές δυσκολίες πολύ συχνά ή συχνά, 58,6% τίθενται υπέρ της εκτρώσεως, αλλά και επί 57 ανδρών που δηλώνουν ότι δέν έχουν οικονομικές δυσκολίες, 57,9% τίθενται υπέρ της εκτρώσεως. Έπομένως η υπέρ ή κατά στάση απέναντι στην έκτρωση δέν επηρεάζεται από την οικονομική πραγματικότητα. Αντίθετα, στο γυναικείο δείγμα, η αλληλοσύνδεση μεταξύ των δύο στοιχείων είναι πιο εμφανής. Παίρνει όμως την αντίθετη από την αναμενόμενη μορφή, δηλαδή η οικονομική άνεση συμβαδίζει όχι με χαμηλότερο αλλά με υψηλότερο ποσοστό αποδοχής της εκτρώσεως: επί 59 γυναικών που δηλώνουν οικονομική άνεση (βλ. κατηγορία: συναντούν σπάνια ή δέν συναντούν οικονομικές δυσκολίες), 64,4% είναι υπέρ της εκτρώσεως, ενώ επί 149 γυναικών που δηλώνουν οικονομικές δυσκολίες συχνά ή πολύ συχνά, μόνο 59% είναι υπέρ της εκτρώσεως. Έδω ακόμη επιβεβαιώνεται ο ανεξάρτητος από οικονομικούς παράγοντες χαρακτήρας της εκτρώσεως.

ρονται στις ΗΠΑ, βλέπε D. Callahan, op. cit., 132-136.

Για τους άριθμους της θνησιμότητας υπάρχουν ανάλογες συστάσεις επιφυλακτικότητας. Έτσι, στη Γαλλία, όπου υπολογίστηκε ο άριθμός των 25.000 θανάτων τό χρόνο από παράνομες εκτρώσεις, στην πραγματικότητα σημειώνονται περίπου 10.000 θάνατοι τό χρόνο γυναικών σε ηλικία αναπαραγωγής, από τους όποιους 260 αποδίδονται σε έγκυμους και γέννες, και οι όποιοι πάλι δέν όφειλονται όλοι σε εκτρώσεις (βλέπε A. Sauvy, op. cit., σελ. 89).

III. γνώμες για την έκτρωση βάσει των δεδομένων της σεξουαλικής, συζυγικής και οικογενειακής ζωής

Στό τρίτο και τελευταίο μέρος της μελέτης, οι έρωτώμενοι δίνουν την γνώμη τους για τη σεξουαλική, συζυγική και οικογενειακή ζωή, σε σχέση πάντοτε με την έκτρωση. Τό ενδιαφέρον του έρευνήτη συγκεντρώνεται α) στό να διαπιστώσει κατά πόσο η γνώμη των ανδρών για την έκτρωση επηρεάζεται από άλλες πρωτοποριακές ιδέες σχετικά με την οικογενειακή ζωή και β) να συγκρίνει τις γνώμες των ανδρών με εκείνες των γυναικών, προκειμένου να διαπιστώσει εάν οι γνώμες διαφέρουν κατά φύλο, καθώς επίσης και τις τάσεις (παραδοσιακές, προοδευτικές, πρωτοποριακές) που υπάρχουν στά δύο φύλα σχετικά με την οικογένεια.

Χρησιμοποίηση των αντισυλληπτικών μέσων

Άπό δημοσιογραφικές πληροφορίες διαπιστώνουμε ότι στόν έλληνικό χώρο τό κοινό δέν είναι ενημερωμένο και γύρω από τις αντισυλληπτικές μεθόδους. Η ανάλυση που ακολουθεί, συσχετισμένη μ' αυτές τις πληροφορίες, έχει ιδιαίτερη σημασία.

Άρχική διαπίστωση είναι ότι τό ποσοστό ανδρών που συμφωνούν (απόλυτα ή μάλλον) με την εφαρμογή κάθε αντισυλληπτικού μέσου υπερτερεί του ποσοστό των ανδρών που τίθενται υπέρ της εκτρώσεως: 212 άνδρες (67,7%) στό συνολικό δείγματος είναι υπέρ των αντισυλληπτικών, έναντι 185 (59,1%) που παίρνουν θετική στάση απέναντι στην έκτρωση.

Μιά δεύτερη διαπίστωση είναι ότι τόσο οι θετικές όσο και οι άρνητικές γνώμες για τά αντισυλληπτικά μέσα διαφοροποιούνται έντονα, σε σχέση με τη θέση που παίρνουν οι έρωτώμενοι απέναντι στην έκτρωση. Η τάση είναι συνεπής με την άναμονή μας. Συγκεκριμένα, επί 185 ανδρών που είναι υπέρ της εκτρώσεως, 82,7% είναι και υπέρ των αντισυλληπτικών.

Καί αντίθετα, επί 128 ανδρών που είναι κατά της εκτρώσεως ένα 50% αντιτίθεται και στη χρησιμοποίηση των αντισυλληπτικών. Μιά τρίτη διαπίστωση που συνάγεται από την προηγούμενη είναι ότι ο συνδυασμός «άποδοξη εκτρώσεως-αντισυλληπτικών» είναι ποσοτικά κατά πολύ ύψηλότερος του συνδυασμού «μη άποδοξη εκτρώσεως-αντισυλληπτικών» (82,7% έναντι 50%). Αυτό μπορεί να ερμηνευθεί κατά δύο τρόπους που δεν βρίσκονται σε αντίθεση, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται. Ή πρώτη ερμηνεία είναι η λογική κατάληξη του γαλλικού ρητού *qui reut le plus* (εκτρώση) *reut le moins* (αντισυλληπτικά) (όποιος το μιά τό μεγαλύτερο το μιά και τό μικρότερο). Ή δεύτερη ερμηνεία είναι η επιβεβαίωση της εκτεταμένης αποδοχής της εκτρώσεως στον ελληνικό χώρο, ιδίως όταν η πολιτική οικογενειακού προγραμματισμού¹⁴ άπουσιάζει.

Οί κατά φύλον απαντήσεις επιτρέπουν νά εμβαθύνουμε και νά εξηγήσουμε καλύτερα τόν τρόπο μέ τόν όποιο τίθεται ή διαλεκτική «εκτροφή - αντισυλληπτικά» από τούς άνδρες και από τίς γυναίκες.

Ή διαφορά μεταξύ τών απαντήσεων τών δύο φύλων θά πρέπει νά αναζητηθεί στη διαφορετική αντιμετώπιση του θέματος και στό κατά πόσο ή εκτροφή ενδιαιφέρει και άφορα τή μιά πλευρά ή τήν άλλη άφ' ενός, καθώς επίσης στό κατά πόσο οί «θεωρητικοί καταναλωτές» τών αντισυλληπτικών είναι καλά πληροφορημένοι άφ' έτερου. Γεγονός είναι ότι οί αντισυλληπτικές μέθοδοι άφορούν άμεσότερα τή γυναίκα από ό,τι τόν άνδρα. Έρμηνεύουμε τή διαφορά στις απαντήσεις βασίζόμενοι σ' αυτή τή διαπίστωση, γιατί, ταυτόχρονα μέ αυτή τή διαφορά, ή γυναίκα νομίζει και τή σημασία που άποδίδει τόσο στις αντισυλληπτικές μεθόδους όσο και στις γνώσεις της γι' αυτά.

Οί χαρακτηριστικές παρατηρήσεις από τή σύγκριση είναι οί εξής: Κατ' άρχήν, ή θετική στάση που παίρνουν οί γυναίκες έναντι τών αντισυλληπτικών είναι μαζική και ξεπερνά τή στάση τών ανδρών: 234 γυναίκες (73,8%) έναντι 214 ανδρών (67,7%). Περισσότερες γυναίκες είναι υπέρ τών αντισυλληπτικών (234 ή 73,8%) παρά υπέρ τής εκτρώσεως (187 ή 58,9%). Ή ίδια τάση σημειώθηκε προηγούμενα στό άνδρικό δείγμα.

Στή συνέχεια, ή θετική συσχέτιση «αντισυλληπτικά-εκτροφή» είναι ποσοστιαία ύψηλη, ιδιαίτερα στό γυναικείο δείγμα. Έπί 234 γυναικών που δέχονται τά αντισυλληπτικά, τά έννέα δέκατα δέχονται και τήν εκτροφή (89,3% γυναίκες ενώ 82,7% άνδρες).

Άλλά, άκόμη και μεταξύ τών 70 γυναικών που είναι έναντι τών αντισυλληπτικών, 51,5% παραμένουν υπέρ τής εκτρώσεως, 43,1% κατά, ενώ 5,4%

άναποφάσιστες. Τά δεδομένα του άνδρικού δείγματος δείχνουν πιο μεγάλη συνέπεια μεταξύ τών δύο θέσεων: επί 94 ανδρών που είναι έναντι τών αντισυλληπτικών, 50% είναι και έναντι τής εκτρώσεως, 46,1% υπέρ και μόνον 3,9% άναποφάσιστοι.

Ή άρνηση και τής εκτρώσεως και τής εφαρμογής τών αντισυλληπτικών μέτρων γιά τήν ομάδα αυτή τών ανδρών (64 άνδρες του δείγματος) δέν είναι τυχαία. Ούτε είναι τυχαία και ή άρνητική θέση του ενός τρίτου περίπου του όλικού άνδρικού δείγματος (30,1% έναντι μόνον 22,1% του γυναικείου) στις αντισυλληπτικές μεθόδους. Δεδομένου ότι, όπως τονίσαμε ένωρίτερα, τά αντισυλληπτικά (κυρίως τά μηχανικά και χημικά μέσα) άπευθύνονται ιδίως στη γυναίκα, πώς εξηγείται ένα τόσο μεγάλο άνδρικό ποσοστό, έχθρικό στά αντισυλληπτικά; Άναζητούμε τήν εξήγηση στις σχέσεις μεταξύ τών δύο φύλων και συγκεκριμένα στό θέμα έλέγχου του άνδρα προς τή γυναίκα. Δηλαδή, υποθέτουμε ότι, εάν ή γυναίκα καταφύγει σε αντισυλληπτικές μεθόδους, ο άνδρας από τήν πλευρά του πιστεύει ότι μειώνεται αισθητά ο έλεγχός του επάνω της. Οί υποθέσεις βέβαια αυτές γίνονται στό πλαίσιο της νοοτροπίας που επικρατεί μέσα στον ελληνικό χώρο γιά τήν οικογένεια και γιά τίς σχέσεις τών δύο φύλων, και υπό τή μορφή βασικών υποθέσεων ένα περαιτέρω εμπειρικές έρευνες που είναι απαραίτητες στό θέμα τής στάσεως και συμπεριφοράς του πληθυσμού άπέναντι στό αντισυλληπτικά.

Μιά τελευταία παρατήρηση άφορα τήν κατηγορία τών άναποφάσιτων. Ή διαπίστωση είναι ότι στις άνδρικές απαντήσεις τά ποσοστά αυτά είναι πολύ μικρά (1,1% γι' αυτούς που είναι υπέρ τής εκτρώσεως και 3,9% έναντιόν). Άντίθετα, στις γυναίκες τά ποσοστά είναι πιο αξιόμανα (3,2% γι' αυτές που είναι υπέρ τής εκτρώσεως και 5,4% έναντιόν). Δηλαδή διαπιστώνουμε ότι οί άνδρες παίρνουν πιο σαφή θέση γιά τά αντισυλληπτικά, άνεξάρτητα εάν συμφωνούν ή διαφωνούν μέ τήν εκτροφή, από ό,τι οί γυναίκες, που παρουσιάζονται πιο άναποφάσιστες. Αυτό, όπως ήδη αναφέρθηκε, θά πρέπει νά όφειλεται στό γεγονός ότι ο τρόπος άναπτύξεως τής αντισυλληπτικής πολιτικής, ενημερώσεως άλλά και τής βιομηχανικής παραγωγής τών αντισυλληπτικών μέσων προβληματίζει άμεσα τή γυναίκα. Καί αυτό συμβαίνει τόσο στις άνεπτυγμένες χώρες όσο και στις άναπτυγσόμενες, μέ άποτέλεσμα νά θεωρείται ή γυναίκα από τό κοινωνικό σύνολο και από τόν ίδιο της τόν ένατο μόνη υπεύθυνη γιά τόν οικογενειακό προγραμματισμό.¹⁵

14. Όπως ήδη ειπώθηκε πιο πάνω, ο νόμος άρ. 1036, που δημοσιεύθηκε στην Έφημερίδα τής Κυβερνήσεως τής 21ης Μαρτίου 1980, προσπάθει νά συμπληρώσει αυτό τό κενό.

15. Άρκει νά αναφερθεί ότι ή γυναικεία εθνική έχει επιβληθεί άκόμη και στις πιο πατριαρχικές παραδοσιακές κοινωνίες, όπου ή γυναίκα παραμένει έντελώς ύποτακτη στην άνδρική βούληση και άπόφαση, γιά νά καταλάβει κανείς τά λάθη άλλά και τίς ανισότητες που ύφίσταται ή γυναίκα (Βλέπε Presvelou, C., *Les perspectives de la croissance de la population étudiée au niveau de la famille*, FAO, 73/8 1973).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Σεξουαλικές σχέσεις πρὶν τὸ γάμο καὶ γνώμη γιὰ τὶς ἐκτρώσεις

Σεξουαλικές σχέσεις πρὶν τὸ γάμο	Γνώμη γιὰ τὶς ἐκτρώσεις		Σύνολο τῶν ἀπαντήσεων περὶ σεξουαλικῶν σχέσεων	
	Ὑπὲρ	Κατὰ	N	%
Ναί	93	51,1	57	45,2
Ὅχι	88	48,4	69	54,8
Μὴ ἰσχύουσα ἀπάντηση	1	0,5	—	—
Σύνολο	182	100,0	126	100,0
	(59,0%)		(41,0%)	

Γιὰ νὰ ἐμβαθύνουμε περισσότερο στὴν ἄρνηση τῶν ἐρωτωμένων γυναικῶν γιὰ τὶς ἀντισυλληπτικές μεθόδους, θὰ πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ἀναφερθῶμε καὶ στὴν ἔλλειψη ἐνημερώσεως πού ὑπάρχει γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ὅπως ἀρχικὰ τονίσαμε, ὑπάρχει καὶ ὁ φόβος τῆς «ἀγνοίας» γιὰ θέματα τόσο σοβαρά, πού μόλις τὸν τελευταῖο καιρὸ ἀρχίζουν νὰ συζητοῦνται δημόσια, ἰδιαίτερα ἀπὸ γυναικείες ὀργανώσεις. Ἀπὸ τὶς συζητήσεις αὐτές διαπιστώνεται ἡ παντελής ἔλλειψη ἐνημερώσεως, καὶ ὅλες ἀνεξαρτέτως καταλήγουν στὴν ἀναγκαιότητα τῆς σωστῆς σεξουαλικῆς διαπαιδαγώγησης τοῦ κοινού.

Προγματιές σεξουαλικές σχέσεις

Στὸν Πίνακα 9 γίνεται συσχέτιση μεταξὺ τῶν γνωμῶν τῶν ἐρωτωμένων γιὰ τὴν ἐκτροφή ἀφ' ἑνός καὶ τῶν σεξουαλικῶν σχέσεων πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο μὲ τὸν νῦν συζυγὸ τους ἀφ' ἑτέρου.

Ἐδῶ εἰσχωρεῖ μιά παρατήρηση γενικῆς μορφῆς, ἀφοῦ τὸ ἀνδρικό δείγμα εἶναι χωρισμένο σὲ δύο παρόμοια σχεδόν τμήματα ἀναφορικά μὲ τὶς προγματιές σεξουαλικές σχέσεις τῶν ἐρωτωμένων μὲ τὴν νῦν συζυγὸ τους: 48,7% δηλώνουν ὅτι εἶχαν, 51% ὅτι δὲν εἶχαν. Ἄς ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι ἡ δήλωση ἀφορᾷ ὄχι τὴ γνώμη ἢ τὴ θέση τῶν ἐρωτωμένων, ἀλλὰ τὴ συμπεριφορά. Κατὰ πόσο τὰ ποσοστά αὐτὰ ἐκφράζουν πιστὰ τὴν ἐμπειρία τῶν ἐρωτωμένων εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐλεγχθεῖ. Ὁ ἔλεγχος αὐτός θὰ μπορούσε νὰ γίνει ἂν οἱ ἀνάλυσεις εἶχαν γίνει κατὰ ζεύγος. Λόγω τεχνικῶν καὶ χρονικῶν περιορισμῶν τὰ δεδομένα ἀναλύθηκαν πρὸς τὸ παρόν κατὰ φύλο.

Ἐπανερχόμεστε στὴν ἐπὶ μέρους ἀνάλυση τῶν ἀπαντήσεων. Ἡ συσχέτιση στοῦ ἀνδρικό δείγμα τῶν δύο μεταβλητῶν «προγματιές σεξουαλικές σχέσεις—ἐκτροφή» παρουσιάζει μιά σχετικὰ μικρὴ διαφοροποίηση. Συγκεκριμένα, ἐπὶ 182 ἀνδρῶν πού εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐκτρώσεως, οἱ μισοὶ (51,1%) δηλώνουν ὅτι εἶχαν προγματιές σεξουαλικές σχέσεις, ἐνῶ ἐπὶ 126 ἀνδρῶν πού ἀντιτίθενται στὴν ἐκτροφή, 54,8% δηλώνουν ὅτι δὲν εἶχαν. Οἱ πληροφορίες αὐτές δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν ἐπομένως νὰ ποῦμε ὅτι ὑπάρχει ἀλληλοσύνδεση μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων. Μὲ ἄλλα λόγια, δὲν

φαίνεται νὰ ἐπαληθεύεται ἡ ὑπόθεση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία λ. χ. μιά «φιλελεύθερη» προγματία σεξουαλικῆ συμπεριφορά δυνατόν νὰ εἶχε ἐπίδραση στὴν ἀπόκτηση θετικῆς στάσεως ἀπέναντι στὴν ἐκτροφή, ἢ καὶ ἀντίθετα, μιά συντηρητικὴ προγματία συμπεριφορά θὰ ἐπιδρούσε ἀρνητικὰ στὴ στάση ἀπέναντι στὴν ἐκτροφή. Ἐπομένως αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σάν πρωτοποριακὸ στοιχεῖο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὑπάρχει ἕνα 45,2% τῶν ἀνδρῶν πού εἶναι κατὰ τῆς ἐκτρώσεως, ἀλλὰ δηλώνουν ὅτι πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο εἶχαν σεξουαλικές σχέσεις. Καὶ αὐτὸ εἶναι σημαντικό. Θὰ θέλαμε νὰ ἀναφερθῶμε εἰδικότερα σ'αὐτὴ τὴν ομάδα, γιὰτὶ πιστεύουμε ὅτι δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι 57 ἐρωτώμενοι ἐπὶ τοῦ ὁλοκλήρου δείγματος ἀφ' ἑνός μὲν ἀψηφῶν τὶς κοινωνικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ἀποχρῆση ἀπὸ προγματιές σεξουαλικές σχέσεις μὲ τὴ μέλλουσα σύζυγο (σεβασμὸς τῆς «παρθενίας»), καθὼς καὶ τὸν κίνδυνο προγματίας συλλήψεως/ἐγκυμοσύνης, ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦ ἀντιτίθενται στὴν ἐκτροφή. Ἡ ομάδα αὐτὴ διέπεται ἀπὸ μιά ἀσαφῆ/διφορούμενη συμπεριφορά. Εἰδικὰ, δεχόμεστε τὴν ὑποθετικὴ ἐξήγηση ὅτι ἡ ομάδα αὐτὴ γιὰ θρησκευτικούς ἢ ἠθικούς λόγους πιστεῖε στὸν φονικό χαρακτῆρα τῆς ἐκτροφῆς. Κατὰ πόσον ὁμοῦ σέβονται τὸ πρόσωπο τῆς γυναικας, τὴν ὁποία ἐκθέτουν σὲ προγματία ἐγκυμοσύνη, παραμένει προβληματικό.

Ἀπόψεις περὶ διαζυγίου καὶ συζυγικῆς συμβιώσεως

Τὸ περιεχόμενο καθιερώσθαι ἀπὸ τρεῖς παρακάτω προτάσεις πού τέθηκαν στοὺς ἐρωτώμενους ἀναφέρεται στὴ διαφοροτικὴ μορφή ἀλλὰ καὶ στὸν διαφορετικὸ βαθμὸ ἀνοχῆς τῶν ἐρωτωμένων ἐναντι τῆς συμπεριφορᾶς πού μεταβάλλει τὸ θεσμὸ τοῦ γάμου.

Οἱ μεταβολές αὐτές εἴτε θίγουν τὸ θεσμὸ τοῦ γάμου (διαζυγίον) εἴτε ἕναν ἀπὸ τοὺς βασικούς σκοποὺς του (θεληματικὴ ἄρνηση τεκνονομίας), εἴτε τὴν κοινωνικὴ λειτουργία καὶ χρησιμότητα τοῦ γάμου (ἐξώγαμη συμβίωση).

Βασικά, ἡ ἐξώγαμη συμβίωση (τρίτη πρόταση) εἶναι περισσότερο «πρωτοποριακὴ» ἀπὸ τὶς δύο προηγούμενες. Τὸ διαζυγίον (πρῶτη πρόταση) εἶναι ἡ λιγώ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Γνώμες του ζεύγους για τη συζυγική ζωή και την έκτρωση (ἀπαντήσεις ἀνδρῶν)

Συζυγική ζωή του ζεύγους	ΘΕΤΙΚΗ							
	Συμφωνούν ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνούν		Δέν μπορούν νά ἀποφα- σίσουν		Μᾶλλον διαφωνούν ἢ διαφωνούν ἀπόλυτα		Χωρίς ἀπάντηση συγκε- κριμένη	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Τό διαζύγιο νά εἶναι ἐξ ἴ- σου εύκολο, ὅπως καί ὁ γάμος	75	40,5	8	4,3	101	54,6	1	0,6
Εἶναι παραδεκτό, κοινωνι- κά, τά ζευγάρια νά μήν ἐπι- θυμοῦν παιδιά καί νά ἀπο- φασίζουν νά μήν κάνουν ποτέ	53	28,6	7	3,8	125	67,6	—	—
Ἡ ἐλεύθερη συμβίωση νά εἶναι ἐξ ἴσου παραδεκτή, κοινωνικά, ὅπως καί ὁ γά- μος	32	17,3	15	8,1	137	74,1	1	0,5

ΑΡΝΗΤΙΚΗ

Σύνολο γνωμῶν γιά τή
συζυγική ζωή τοῦ ζεύγους

Συζυγική ζωή του ζεύγους	Συμφωνούν ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνούν		Δέν μπορούν νά ἀποφα- σίσουν		Μᾶλλον διαφωνούν ἢ διαφωνούν ἀπόλυτα		Χωρίς ἀπάντηση, συγκε- κριμένη		Συμφωνούν ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνούν		Διαφωνούν ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον διαφωνούν	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Τό διαζύγιο νά εἶναι ἐξ ἴ- σου εύκολο, ὅπως καί ὁ γάμος	37	28,9	8	6,3	82	64,0	1	0,8	112	35,7	183
Εἶναι παραδεκτό, κοινωνι- κά, τά ζευγάρια νά μήν ἐπι- θυμοῦν παιδιά καί νά ἀπο- φασίζουν νά μήν κάνουν ποτέ	19	14,9	3	2,3	105	82,0	1	0,8	72	23,3	230	73,4
Ἡ ἐλεύθερη συμβίωση νά εἶναι ἐξ ἴσου παραδεκτή, κοινωνικά, ὅπως καί ὁ γά- μος	16	12,5	4	3,1	107	83,6	1	0,8	48	15,3	244	77,9

τερο «πρωτοποριακή». Στηριζόμενοι στά ἀνωτέρω, ὑποθέσαμε ὅτι τό ποσοστό τοῦ δείγματος (τόσο τό ἀνδρικό ὅσο καί τό γυναικεῖο), πού δέχεται τήν τρίτη πρόταση, θά εἶναι χαμηλότερο ἀπό ἐκεῖνο πού δέχεται τίς δύο προηγούμενες, καί ἐπί πλέον ὅτι τό ποσοστό καταφατικῶν ἀπαντήσεων θά μειώνεται βαθμιαία ἀπό τήν πρώτη πρὸς τήν τρίτη πρόταση.

Τά ἀποτελέσματα τοῦ Πίνακα 10 ἐπαληθεύουν πλήρως τήν ἀρχική μας ὑπόθεση: 35,7% ἀνδρῶν εἶναι ὑπέρ τοῦ διαζυγίου, 23,3% εἶναι ὑπέρ τῆς θεληματικῆς ἀρνήσεως τεκνογονίας, ἐνῶ μόνον 15,3% εἶναι ὑπέρ τῆς ἐξώγαμης συμβίωσης. Καί ἀντίστροφα, 58,4% τῶν ἀνδρῶν εἶναι ἐναντίον τοῦ διαζυγίου, 73,4% εἶναι ἐναντίον τῆς θεληματικῆς ἀρνήσεως τε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Γνώμες τοῦ ζεύγους γιά τή συζυγική ζωή καί τήν
ἐκτρωση (ἀπαντήσεις καί τῶν δύο φύλων)

Συμφωνούν μέ:	Διαζύγιο	Θεληματική ἀρνήση τεκνογονίας	Ἐξώγαμη συμβίωση
Ἄνδρες	35,7%	23,3%	15,3%
Γυναῖκες	34,7%	26,5%	12,3%
Διαφωνούν μέ:			
Ἄνδρες	58,4%	73,4%	77,9%
Γυναῖκες	60,6%	68,7%	75,7%
Ἄναποφασίστοι			
Ἄνδρες	5,1%	3,1%	6,0%
Γυναῖκες	4,4%	4,8%	10,7%

κνογονίας καὶ 77,9%, δηλαδή 8 ἄνδρες στους 10, εἶναι ἐνάντια στὴν ἐξώγαμη συμβίωση. Τὸ γυναικεῖο δὲ τῆμα ἐπαληθεύει ἐπίσης τὴ γενικὴ ὑπόθεση, ἀλλὰ παρουσιάζει, συγκριτικά μὲ τὸ ἀνδρικό δείγμα, διαφορῆς πού ἀπαιτοῦν ἐπεξηγήσεις.

Τὰ ποσοστὰ γυναικῶν πού εἶναι ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς ἐξώγαμης συμβίωσης εἶναι πῶς χαμηλά ἀπὸ τὰ ἀνάλογα ἀνδρικά ποσοστὰ, ἐνῶ συγχρόνως μιά γυναικα στίς δέκα εἶναι ἀναποφάσιστη.

Λιγότερες γυναῖκες ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ἀντιτίθενται στὴ θεληματικὴ ἄρνηση τεκνογονίας, ἐνῶ τὸ ποσοστὸ γυναικῶν πού ἀντιτίθενται στὸ διαζύγιο εἶναι ὑψηλότερο τοῦ ἀνδρικού. Τεῖνουμε μὲ δεχθόμενους ὅτι ἡ ἀσυνέπεια τῶν γυναικείων ἀπαντήσεων εἶναι ἐπιφανειακή. Ἡ λογικὴ πού συνδέει τίς δύο αὐτὲς θέσεις πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴν κοινωνικὴ θέση τῆς Ἑλληνίδας.

Ἐάν περισσότερες γυναῖκες σὲ συσχέτιση μὲ τοὺς ἄνδρες, πού εἶναι συγχρόνως καὶ σύζυγοί τους, ἀντιτίθενται στὸ διαζύγιο, εἶναι γιατί φοβοῦνται ὅλες τίς τυχόν ἐπιπτώσεις πού ἡ διακοπὴ τοῦ γάμου θὰ ἔχει στίς ἴδιες καὶ στὰ παιδιά τους. Δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ ἀβεβαιότητά τους γιὰ μιά νέα κοινωνικὴ καὶ προσωπικὴ σταθεροποίηση μὲ τὴ δημιουργία καινούργιας οἰκογένειας. Τὸ γεγονός ὅτι ὑπερτεροῦν σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄνδρες στὴν ἀποδοχὴ θεληματικῆς ἀρνήσεως τεκνογονίας, πού σημαίνει ἡ ἀποχὴ ἀπὸ σεξουαλικὲς σχέσεις ἢ χρησιμοποίηση ἀντισυλληπτικῶν, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἡ ἔκτρωση εἶναι ἡ μοναδικὴ τρὸς διεξόδου. Ἐκπλήσσει βέβαια τὸ ὑψηλὸ ποσοστὸ ἀναποφάσιστων γυναικῶν στὸ θέμα τῆς ἐξώγαμης συμβίωσης (10,7%). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι τὰ ποσοστὰ ἀναποφάσιστων γυναικῶν στίς ἄλλες δύο «πρωτοποριακές» προτάσεις παραμένουν σχετικὰ χαμηλά καὶ σταθερά: 4,4% καὶ 4,8%, καὶ πλησιάζουν τὰ ποσοστὰ ἀναποφάσιστων ἀνδρῶν: 5,1% καὶ 3,1%. Κατὰ τὴν ἀποψὴ τους ἡ ἐξώγαμη συμβίωση δὲν ἀποτελεῖ ἱκανοποιητικὴ λύση. Οἱ γυναῖκες, ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες, παραμένουν ἐμπραξίσιμες ἀπὸ τίς οἰκογενειακὲς ἀξίες, ἀλλὰ προβληματίζονται, καὶ ἐπομένως μένουν ἀναποφάσιστες, γιατί ἀμφιβάλλουν ἐάν ἡ ἐξώγαμη συμβίωση θὰ φέρει μελλοντικὰ ἐξίσωση δικαιωμάτων στὴ σεξουαλικὴ ζωὴ τοῦ ζευγαριοῦ.

Γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε ὁμως στίς ἀπαντήσεις τῶν ἀνδρῶν καὶ χωρὶς τὴν εἰδικὴ σύγκριση μὲ τίς ἀπαντήσεις τῶν γυναικῶν, καταλήγουμε σὲ ὀρισμένα συμπεράσματα. Ἡ γνώμη τους γιὰ τὴν ἔκτρωση ἐλαφρὰ ἐπιρραεῖ τὴ γνώμη τους γιὰ τὸ διαζύγιο. Ἡ ὁμάδα πού συμφωνεῖ μὲ τὴν πρόταση τῆς ἔκτρωσεως, διαφωνεῖ μὲ τὴν πρόταση τοῦ διαζυγίου μὲ 54,6%. Ἄλλὰ καὶ ἡ ὁμάδα πού διαφωνεῖ μὲ τὴν πρόταση τῆς ἔκτρωσεως ἐπίσης διαφωνεῖ καὶ μὲ τὴν πρόταση τοῦ διαζυγίου μὲ 64,0%. Δηλαδή, διαπιστώουμε μιά ἔντονη ἀντίθεση μὲ τὴν πρόταση τοῦ διαζυγίου. Τὴν ἐνδειξη αὐτὴ τὴν θεωροῦμε σημαντικὴ, ιδιαίτερα, διότι τὸ τελευταῖο χρονικὸ διάστημα καὶ μῆσα στὰ πλαίσια νεώ-

τερης διαμόρφωσης τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου, τὸ θέμα τοῦ διαζυγίου συζητεῖται μὲ ἰδιαίτερη ἔνταση.

Στὴ συνέχεια ἐξετάζουμε τὴ δεύτερη πρόταση, ἡ ὁποία ἀφορᾷ τὴ θεληματικὴ ἄρνηση τεκνογονίας. Τὸ σημαντικότερο στὴν πρόταση αὐτὴ εἶναι ὅτι τίθεται καὶ ἡ κοινωνικὴ κριτικὴ. Στὸ σύνολο τους οἱ ἐρωτώμενοι διαφωνοῦν μὲ 73,4% καὶ συμφωνοῦν μὲ 23,3%. Ἡ διαφορά τῶν δύο ὁμάδων εἶναι πολὺ μεγάλη. Ἡ σημαντικότερη βέβαια διαπίστωση εἶναι τῆς ὁμάδας πού ἔχει θετικὴ γνώμη γιὰ τὴν ἔκτρωση, ἀλλὰ διαφωνεῖ μὲ 67,6% στὴν παραπάνω πρόταση. Πιστεύουμε ὅτι τὰ μεγάλα ποσοστὰ διαφωνίας μὲ τὴν πρόταση θὰ πρέπει νὰ ἀφοροῦν καὶ τὸ «παραδεκτὸ κοινωνικά» πού περιλαμβάνει ἡ πρόταση. Δηλαδή, οἱ ἐρωτώμενοι ἀντιδρῶν στὴν «κοινωνικὴ» τοποθέτηση τοῦ θέματος.

Τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο θέμα εἶναι σχετικὸ μὲ τὴν ἐλεύθερη συμβίωση καὶ τὸ γάμο. Ὁ ἐρευνητὴς πού εἶναι ἐξοικειωμένος μὲ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, θέτοντας τὴν ἐρώτηση αὐτὴ, γνώριζε βέβαια τὴν ἀντίθεση τῶν ἐρωτωμένων, γιατί ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνῖαιον λίθον τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας,¹⁶ καὶ μιά τέτοια πρόταση, πού ἐπιτρέπει τὴν ἐλεύθερη συμβίωση, προσκρούει στὸν ὑπάρχοντα θεσμό.

Πράγματι, οἱ ἐρωτώμενοι τάχθηκαν μὲ 15,3% ὑπὲρ αὐτῆς τῆς προτάσεως καὶ διαφώνησαν μὲ 77,9%. Ἡ ποσοστιαία διαφορά μεταξὺ ἀρνήσεως καὶ παραδοχῆς εἶναι πολὺ μεγάλη. Στ' αὐτὴν εἰδικὰ τὴν πρόταση ἡ ἄρνηση παραδοχῆς σημεῖται βέβαια, στὴν κοινωνικὴ κριτικὴ. Μέσα στὸ κατὰ παραδοσιακὸ τρόπο κοινωνικὸ σύνολο, θὰ θεωρηθεῖ ἀδιανόητο ἡ ἐλεύθερη συμβίωση νὰ ἀντικαταστήσει «κοινωνικά» τὸ γάμο. Τὸ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τοῦ κοινωνιολόγου τῆς οἰκογένειας βρῖσκειται στὸ ὅτι οἱ νεοτερικότες αὐτὲς τάσεις ἄρχισαν νὰ ἐφαρμζονται σὲ ἄλλες κοινωνίες. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρουμε τὰ σκανδιναυικὰ κράτη.¹⁷

16. Κλειώ Πρεσβέλου, «Ο θεσμός τῆς οἰκογένειας εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἐπισκοπικῆς βιβλιογραφίας), *Ἐπιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, Τεύχος 13, Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1972, σελ. 101.

17. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡδὴ τὸ 1970 κατὰ τὴν διάρκειά του Ἐβδόμου Παγκοσμίου Συνεδρίου Κοινωνιολογίας, ὁ Löcsei Pal παρουσίασε τὸν ὀρισμὸ «syndyasmos» = συνδυασμὸς (ἑλληνικὴ λέξη) γιὰ νὰ ὀρίσει «Legalized and not Legalized Varieties of Lasting Living Community between Men and Women».

Κατὰ τὴν διάρκειά κοινωνιολογικῆς ἐρευνας σὲ θέματα οἰκογένειας, πού ἔγινε τὸν Σεπτέμβριο-Νοέμβριο τοῦ 1975 στὴν Δανία καὶ στὴν Σουηδία, διαπιστώσαμε ὅτι σ'αὐτὲς τίς χῶρες παρουσιάζεται ἀδήση τῶν ζευγαριῶν πού συζοῦν κάτω ἀπὸ συνθήκες νομίμου γάμου. Στὴν Δανία εἰδικότερα, τὸ 1973 ἔγιναν 30.813 γάμοι, ὄηλ. 6,1%, σὲ σύγκριση μὲ τὸ 1963 πού εἶχαν γίνει 38.580 γάμοι καὶ 8,2% κατὰ 1000 κατοίκους. Ὁ Jan Trost, κοινωνιολόγος τῆς οἰκογένειας (Πανεπιστήμιου τῆς Uppsala), σὲ μελέτες του σχετ'α μὲ τὴν συγκατοίκηση παντρεμένων καὶ μὴ παντρεμένων ζευγαριῶν ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ 1970 ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ παντρεμένων ζευγαριῶν πού συγκατοικοῦσαν ἦταν περίπου τὸ 7% ὁλων τῶν ζευγαριῶν (παντρεμένων καὶ μὴ). Ὅπως ὁ ἀριθμὸς φαίνεται νὰ ἔχουν ἀυξηθεῖ περίπου στὸ 10%. Ἡ πτῶση τῶν ποσοστῶν γαμηλιότητας κατῶν τούτου ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν ἀδήση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μὴ παντρεμένων 'συγκατοικοῦντων ζευγαριῶν'.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12.

Γνώμες σχετικά με τους κοινωνικούς ρόλους άνδρα και γυναίκας στην οικογενειακή και επαγγελματική ζωή — Γνώμη για την έκτρωση (άπαντήσεις ανδρών)

Προτάσεις σχετικά με τους ρόλους	Συμφωνούν		ΘΕΤΙΚΗ Δέν μπορούν νά άποφα- σίσουν		Μάλλον διαφωνούν ή διαφωνούν άπόλυτα		Χωρίς άπάντηση συγκε- κρίμενη		Σύνολο άπαντήσεων για τους κοινωνικούς ρόλους			
	N	%	N	%	N	%	N	%	Συμφωνούν		Διαφωνούν	
									άπόλυτα ή μáλλον συμφωνούν	άπόλυτα ή μáλλον συμφωνούν	άπόλυτα ή μáλλον συμφωνούν	άπόλυτα ή μáλλον διαφωνούν
Η γυναίκα άφροσιώνεται άποκλειστικά στο σπίτι και τά παιδιά της, ό άνδρας στην εργασία	161	87,0	—	—	23	12,4	1	0,6				
Έάν ό σύζυγος προτιμά νά μείνει στο σπίτι και ή σύζυγός του νά εργάζεται έξω, αυτή τους ή άπόφαση δέν σχολιάζεται	27	14,6	17	9,2	140	75,7	1	0,5				
	ΑΡΝΗΤΙΚΗ											
Προτάσεις σχετικά με τους ρόλους	Συμφωνούν		Δέν μπορούν νά άποφα- σίσουν		Μάλλον διαφωνούν ή διαφωνούν άπόλυτα		Χωρίς άπάντηση συγκε- κρίμενη		Σύνολο άπαντήσεων για τους κοινωνικούς ρόλους			
	N	%	N	%	N	%	N	%	Συμφωνούν		Διαφωνούν	
									άπόλυτα ή μáλλον συμφωνούν	άπόλυτα ή μáλλον συμφωνούν	άπόλυτα ή μáλλον συμφωνούν	άπόλυτα ή μáλλον διαφωνούν
Η γυναίκα άφροσιώνεται άποκλειστικά στο σπίτι και τά παιδιά της, ό άνδρας στην εργασία	113	88,3	1	0,8	14	10,9	—	—	274	87,5	37	11,8
Έάν ό σύζυγος προτιμά νά μείνει στο σπίτι και ή σύζυγός του νά εργάζεται έξω, αυτή τους ή άπόφαση δέν σχολιάζεται	11	8,6	—	—	117	91,4	—	—	38	12,1	257	82,1

Συγκρίνοντας τίς νεωτεριστικές αυτές τάσεις με τήν άποψη των έρωτωμένων για τήν έκτρωση, διαπιστώουμε ότι δέν υπάρχει μεγάλη έπιρροή μεταξύ τους. Δηλαδή, τά ποσοστά διαφωνίας με τήν πρόταση είναι άσχετα με τή θετική ή άρνητική άποψη των έρωτωμένων για τήν έκτρωση. Έτσι, στη θετική θέση για τήν έκτρωση διαφωνούν με τήν παραπάνω πρόταση 74,1%. Στην άρνητική θέση για τήν έκτρωση διαφωνούν με τήν πρόταση 83,6%.

Γνώμες για τό διαχωρισμό των κοινωνικών ρόλων άνδρα—γυναίκας

Στή συνέχεια προτάθηκε στους έρωτώμενους νά άπαντήσουν σε ιδέες, όπως πιστεύουμε, άρκετά πρωτοποριακές, που άναφέρονται στους κοινωνικούς ρόλους άνδρα και γυναίκας.

Ό ελληνικός έρευνητικός χώρος είναι κατά κάποιον τρόπο έντελώς άγνωστος σε παρόμοιες έρευνες.

Όμως, ή κοινή γνώμη και ή κοινωνική κριτική, έντονα συνδεδεμένες με τον ελληνικό τρόπο ζωής στην άντιμετώπιση των ρόλων άνδρα και γυναίκας δέν παύουν νά οδηγούν σε μία παραδοσιακή άντιμετώπιση των θεμάτων.

Στόν παραπάνω πίνακα ανάλυνονται οι γνώμες των άνδρων σε θέματα:

α. κατά πόσον ή γυναίκα άφροσιώνεται άποκλειστικά στο σπίτι και τά παιδιά της και ό άνδρας στην εργασία (ρόλος παραδοσιακός).

β. εάν ό σύζυγος προτιμά νά μείνει στο σπίτι και ή σύζυγός του νά εργάζεται έξω, ή άπόφαση αυτή νά μήν σχολιάζεται (ρόλος πρωτοποριακός).

Η πρώτη θέση θίγει ένα πολυσυζητημένο τον τελευταίο καιρό θέμα. Πρόκειται για τό ρόλο της γυναίκας γενικότερα και ιδιαίτερα εκείνον που τήν θέλει άποκλειστικά σύζυγο και μητέρα.

Στό σύνολο των άπαντήσεων διαπιστώουμε ότι μόνον ένας άνδρας στους δέκα (11,8%) διαφωνεί. Εί-

να δηλαδή βαθιά ριζωμένη ἢ γνώμη γιά τόν γυναικεῖο ρόλο, πράγμα πού εἶναι ἄσχετο μέ τή θετική ἢ ἀρνητική θέση πού παίρνει ὁ ἄνδρας ἀπέναντι στήν ἔκτρωση.

Συγκριτικά μέ τό σύνολο τῶν γυναικειῶν ἀπαντήσεων διαπιστώνουμε μιά διαφοροποίηση μέ τίς ἀπαντήσεις τῶν ἀνδρῶν. Οἱ γυναῖκες διαστακτικά κατά κάποιον τρόπο τείνουν νά διαφωνήσουν μέ 19,3%, ἀλλά ἐξακολουθοῦν νά ἀποδέχονται τόν γυναικεῖο ρόλο μέ 79,2%. Ὅπως βλέπουμε, ὑπάρχει διαφορά γνώμῶν μεταξύ ἀνδρῶν καί γυναικῶν στό σύνολό τους.

Ἐάν τώρα ἀναφερθοῦμε στή θέση τῶν ἀνδρῶν γιά τήν ἔκτρωση, σέ συνδυασμό μέ τήν παραπάνω πρόταση, διαπιστώνουμε ὅτι καί στή θετική ἀλλά καί στήν ἀρνητική στάση γιά τήν ἔκτρωση τά ποσοστά συμφωνίας μέ τήν πρόταση τοῦ παραδοσιακοῦ ρόλου τῆς γυναίκας εἶναι ὑψηλά. Πρέπει ἐπίσης νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ γνώμη γιά τόν γυναικεῖο ρόλο εἶναι ἀπόλυτη (τό ποσοστό ἀναποφάσιτων ἀνδρῶν εἶναι μηδαμινό). Οἱ ἄνδρες ἔχουν μιά συγκεκριμένη ἄποψη χωρίς ἀμφιταλαντεύσεις.

Ἡ δεύτερη πρόταση ἀφορᾷ πρωτοποριακά θέματα καί ζητᾷ τήν ἀντιστροφή τῶν παραδοσιακῶν ρόλων μεταξύ ἀνδρα καί γυναίκας. Ἡ πρόταση δέν θίγει ἀπλῶς τήν ἀλλαγὴ τῶν ρόλων, ἀλλά ταυτόχρονα το νίζει καί τὸ γεγονός ὅτι «ἡ ἀπόφαση τοῦ ζευγαριοῦ δέν πρέπει νά σχολιάζεται», δηλαδή, ἡ πρόταση προβλέπει ὅτι, σέ μιά τέτοια ἀπόφαση τοῦ ζευγαριοῦ, ἡ κοινωνική κριτική πρέπει νά ἐξαλειφθεῖ.

Στό σύνολο οἱ ἀπαντήσεις ἐπιβεβαιώνουν τό παραδοσιακό τῆς δομῆς τῶν κοινωνικῶν ρόλων τῶν δύο φύλων. Ἐνα 82,1% τῶν ἀνδρῶν τοῦ δείγματος διαφωνεῖ μέ τήν «ἀντιστροφή» τῶν ρόλων. Τό ποσοστό αὐτό εἶναι κάπως μεγαλύτερο ἀπό ἐκεῖνο τῶν γυναικῶν (79,2%).¹⁸

Τά ἀποτελέσματα αὐτά ἐπιβεβαιώνουν τήν ἀρχική ὑπόθεση τῆς ἔντονης κοινωνικῆς κριτικῆς καί τῶν ἐπιπτώσεων, γιατί ἡ ἀρνηση τοῦ ἀνδρα στήν παραπάνω πρόταση ἀφορᾷ τίς ἐπιπτώσεις. Ἐπίσης, ἡ διαφοροποιημένη διαπαιδαγώγηση τῶν ἀγοριῶν καί κοριτσιῶν μέσα στήν ἑλληνική οἰκογένεια εἶναι γνωστή. Ἡ ἀλλαγὴ¹⁹ αὐτῆ τῶν ρόλων γιά τόν ἄνδρα εἶναι ἀδιανόητη, ἀφ' ἑνός γιατί προσωπικά ὁ ἴδιος δέν συμφωνεῖ καί ἀφ' ἑτέρου γιατί ὑφίσταται «τίς ἐπιπτώσεις» τῆς κοινωνικῆς κριτικῆς. Ἄσχετα μέ τή θετική ἢ ἀρνητική γνώμη τους γιά τήν ἔκτρωση, τά ποσοστά δια-

φωνίας μέσα στίς ομάδες εἶναι ὑψηλά (75,7% γιά ὄσους ἀποδέχονται τήν ἔκτρωση καί 91,4% γιά ὄσους τήν ἀρνοῦνται). Τό ἐξαιρετικά ὑψηλό ποσοστό αὐτῶν πού διαφωνοῦν καί μέ τήν ἔκτρωση καί μέ τήν ἀντιστροφή τῶν ρόλων ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀρνητική τους ἄποψη βασίζεται σέ καθαρά παραδοσιακές δομές. Στήν κατηγορία ἐκείνων πού παίρνουν θετική θέση ἀπέναντι στήν ἔκτρωση ἐμφανίζεται ἀρκετά ἔντονο καί τό ποσοστό τῶν ἀναποφάσιτων, μέ 9,2%. Πιστεύουμε ὅτι ἡ ομάδα αὐτή ἄλλο βρίσκεται μεταξύ τοῦ παραδοσιακοῦ καί τοῦ πρωτοποριακοῦ τρόπου παραδοχῆς τῆς προτάσεως, δηλαδή μιά ἀμφιταλαντευόμενη ομάδα.

Ἀπό τήν ἀνάλυση σχετικά μέ τοὺς κοινωνικούς ρόλους τῶν δύο φύλων διαπιστώνεται καθαρά ὅτι οἱ ἄνδρες τὸν δείγματος δέν δέχονται στό σύνολό τους καμιά ἀλλαγὴ. Γι' αὐτούς τά κεκτημένα δικαιώματα ἀποτελοῦν κανόνα κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς πού δέν συζητεῖται οὔτε χρειάζεται ἀλλαγὴ.

Οἱ ἀπαντήσεις τοῦ γυναικειοῦ δείγματος πού ἐξετάστηκαν στήν προηγούμενη μελέτη ἐπιβεβαιώνουν τή γενική τάση πρὸς ἀποδοχὴ παραδοσιακοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ρόλων ἀνδρα καί γυναίκας.

Ἀντιλήψεις γιά τὴ σεξουαλικὴ ζωὴ

Στό τελευταῖο αὐτό μέρος ἀναλύεται ἡ γνώμη τῶν ἐρωτώμενων γιά θέματα πού ἀφοροῦν τὴ σεξουαλικὴ ζωὴ ἐκτός γάμου. Εἰδικότερα, μέ βάση πάντοτε τήν ἔκτρωση, οἱ ἐρωτώμενοι ἐξέφρασαν τὴ γνώμη τους σχετικά α) μέ τὰ ἀντισυλληπτικά, β) τὴ συμβίωση τῶν ἀρραβωνιασμένων καί γ) τὴ μητρότητα τῶν ἀνυπαντρῶν γυναικῶν.

Ἀρχίζουμε τὴν ἀνάλυση μέ τὴν πρώτη θέση, τὴ σχετικὴ μέ τὰ ἀντισυλληπτικά. Οἱ ἐρωτώμενοι ἄνδρες στό σύνολό τους ἀπαντοῦν ὅτι δέχονται τὴν ἐλεύθερη διάθεση ἀντισυλληπτικῶν μέ 64,2% καί τὴν ἀπορρίπτουν μέ 28,8%. Συγκριτικά μέ τίς γυναικεῖες ἀπαντήσεις διαπιστώνουμε ὅτι οἱ ἄνδρες ζητοῦν μέ ἐλαφρά ὑψηλότερο ποσοστὸ τὴν ἐλεύθερη διάθεση τῶν ἀντισυλληπτικῶν ἀπὸ ὅ,τι οἱ γυναῖκες. Οἱ τελευταῖες συμφωνοῦν μέ 62,1% μέ τὴν πρόταση. Τό ποσοστό τῶν γυναικῶν πού διαφωνοῦν ἀνέρχεται σέ 28,4%.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ θέση γιά τὴν ἔκτρωση διαπιστώνουμε ὅτι οἱ ἄνδρες πού ἔχουν θετικὴ ἄποψη γιά τὴν ἔκτρωση συμφωνοῦν μέ τὴν πρόταση γιά τὰ ἀντισυλληπτικά μέ 80,5%. Ἐκείνοι πού ἔχουν ἀρνητικὴ ἄποψη γιά τὴν ἔκτρωση διαφωνοῦν μέ 51,6%. Εἰδικά, γιά τὴν τελευταία αὐτὴ ομάδα διαφωνίας, κατ' ἐπέκταση μπορεῖ νά ἀναφερθεῖ ὅτι γενικά ἀντιτίθεται σέ κάθε μορφὴ ἐλευθερίας τῶν γυναικῶν.

Ἡ ομάδα αὐτὴ πού ἀντιτίθεται στήν ἔκτρωση καί ταυτόχρονα στὰ ἀντισυλληπτικά πρέπει νά ἐμποδίζεται ἀπὸ ἠθικούς, θρησκευτικούς φραγμούς καί γενικά ἀπὸ παραδοσιακὰ στοιχεῖα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Απόψεις για τη σεξουαλική ζωή εκτός γάμου και γνώμη για την έκτρωση (απάντησεις ανδρών)

Απόψεις σχετικά με τη σεξουαλική ζωή	Συμφωνούν άπόλυτα ή μᾶλλον συμφωνοῦν		ΘΕΤΙΚΗ Δέν μπορούν νά ἀποφασίσουν				Διαφωνοῦν ἀπόλυτα ή μᾶλλον διαφωνοῦν																							
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%																				
	Τά ἀντισυλληπτικά διατίθενται ἐλεύθερα στήν ἀγορά, γιά ὅλους: παντρεμένους καί μὴ Οἱ ἀρραβωνιασμένοι νά μπορούν νά ζοῦν μαζί γιά ἓνα χρονικό διάστημα πρὶν παντρευτοῦν Ἡ μητρότητα νά ἐπιτρέπεται στίς ἀνύπαντρες γυναῖκες πού δέν ἐπιθυμοῦν νά παντρευτοῦν	149	80,5	12	6,5	24	13,0	103	55,7	10	5,4	72	38,9	33	17,9	14	7,5	138	74,6											
	Σύνολο γνώμων σχετικά μέ τή σεξουαλική ζωή																													
Απόψεις σχετικά με τη σεξουαλική ζωή	Συμφωνοῦν ἀπόλυτα ή μᾶλλον συμφωνοῦν		ΑΡΝΗΤΙΚΗ Δέν μπορούν νά ἀποφασίσουν				Διαφωνοῦν ἀπόλυτα ή μᾶλλον διαφωνοῦν																							
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%																		
	Τά ἀντισυλληπτικά διατίθενται ἐλεύθερα στήν ἀγορά, γιά ὅλους: παντρεμένους καί μὴ Οἱ ἀρραβωνιασμένοι νά μπορούν νά ζοῦν μαζί γιά ἓνα χρονικό διάστημα πρὶν παντρευτοῦν Ἡ μητρότητα νά ἐπιτρέπεται στίς ἀνύπαντρες γυναῖκες πού δέν ἐπιθυμοῦν νά παντρευτοῦν	52	40,6	7	5,5	66	51,6	201	64,2	90	28,8	57	44,5	2	1,6	68	53,1	160	51,1	140	44,7	11	8,6	2	1,6	115	89,8	44	14,0	253

Ἡ δευτέρα πρόταση στήν ὁποία ἀπάντησαν οἱ ἄνδρες ἀφορούσε τήν ἐλεύθερη συμβίωση τῶν ἀρραβωνιασμένων πρὶν παντρευτοῦν, πρωτοποριακή πρόταση γιά τόν ἐλληνικό χώρο.

Ἀναλύοντας τόν πίνακα καταλήγουμε στή διαπίστωση ὅτι: οἱ ἄνδρες συμφωνοῦν μέ 51,1% μέ τήν πρόταση γιά τήν ἐλεύθερη συμβίωση τῶν ἀρραβωνιασμένων πρὶν παντρευτοῦν καί οἱ γυναῖκες, ἀντίστοιχα, μέ 42,2%.

Τά ποσοστά διαφωνίας μέ τήν πρόταση παρουσιάζονται ὡς ἑξῆς: οἱ ἄνδρες διαφωνοῦν μέ τήν παραπάνω πρόταση μέ 44,7% καί οἱ γυναῖκες μέ 53,3%. Παρατηροῦμε μιά αἰσθητή διαφορά στίς ἀπόψεις τῶν δύο φύλων, εἰδικά σ' αὐτή τήν πρόταση.

Ἡ ἄρνηση τῆς γυναίκα, συγκριτικά μέ τόν ἄνδρα, νά δεχθεῖ τήν πρωτοποριακή αὐτή πρόταση θά πρέπει νά ὀφείλεται στήν κοινωνική κριτική πού θά ὑποστεί, ἔάν ἐφαρμόσει αὐτόν τόν τρόπο διαβίωσης. Ἡ γυναίκα μπορεῖ νά γίνει περισσότερο «εὐάλωτη» στήν κοινωνική κριτική ἔάν πρὶν ἀπό τό γάμο της δημιουργήσει μιά τέτοια κατάσταση, δηλαδή τῆς ἐλεύθερης συμβίωσης. Γι' αὐτό πιστεύουμε, κινούμενη σ' αὐτά τά πλαίσια, ἡ γυναίκα ἀρνεῖται συγκριτικά μέ τόν ἄνδρα τήν παραπάνω πρόταση.

Σχετικά μέ τή γνώμη τῶν ἐρωτωμένων ἀνδρῶν γιά τήν ἐκτροφή καί τήν ἐλεύθερη συμβίωση τῶν ἀρραβωνιασμένων, οἱ ἀπόψεις τους συμβαδίζουν. Δηλαδή, ἡ ομάδα πού δέχεται τήν ἐκτροφή δέχεται ἐπίσης καί

τήν παραπάνω πρόταση με 55,7%. Η ομάδα των έρωτωμένων που δεν δέχεται την έκτρωση δεν δέχεται επίσης και την πρόταση για την ελεύθερη συμβίωση με 53,1%.

Η τρίτη και τελευταία ερώτηση που υποβλήθηκε στους έρωτωμένους, μέσα στο πλαίσιο της σεξουαλικής ζωής εκτός γάμου, άφορσε στο να επιτρέπεται ή μητρότητα στις ανύπαντρες γυναίκες που δεν επιθυμούν να παντρευτούν. Οι υποθέσεις της έρευνθητικής ομάδας ότι μια τέτοια πρόταση θα εύρισκε αντίθετους τους έρωτώμενους επαληθεύτηκαν στο σύνολό τους. Άσχετα με τη θέση των έρωτωμένων απέναντι στην έκτρωση (θετική ή αρνητική), η διαφωνία των έρωτωμένων με την παραπάνω πρόταση είναι αξιοσημείωτη.

Στο σύνολο οι έρωτώμενοι διαφωνούν με την παραπάνω πρόταση με ποσοστό 80,8% και συμφωνούν με 14,0%.

Οι ομάδες που δημιουργούνται είναι οι εξής: εκείνοι οι όποιοι έχουν θετική γνώμη για την έκτρωση διαφωνούν με την παραπάνω πρόταση με ποσοστό 74,6%. Οι έρωτώμενοι που έχουν αρνητική γνώμη για την έκτρωση διαφωνούν στην παραπάνω πρόταση με ένα απόλυτο ποσοστό 89,8%.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον πάντως παρουσιάζει το γεγονός ότι και οι δύο βασικές ομάδες της έρευνάς μας, οι άνδρες και οι γυναίκες, εμφανίζουν σημαντική «ταύτιση απόψεων» πάνω σ'αυτό το θέμα. Τα ποσοστά διαφωνίας και συμφωνίας είναι σχεδόν τα ίδια. Αυτό το γεγονός χρειάζεται να τονισθεί, γιατί δείχνει ότι η μητρότητα αποτελεί θέμα κοινωνικής δομής που δεν επιδέχεται συζήτηση ή αλλαγή.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να αναφερθούμε στο πρόβλημα της νομικής και κοινωνικής αντιμετώπισης της άγαμης μητέρας και του παιδιού εκτός νομίμου γάμου.

Η Παγκόσμια Διάσκεψη Πληθυσμού που πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, το 1974, στο Βουκουρέστι, αναφέρεται σε μια από τις αποφάσεις που άφορουν το παιδί: «*Η μέριμνα για το παιδί πρέπει να γίνει οδισιαστική. Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να τύχει ορισμένων παροχών που θα του εξασφαλίζουν την υγιεινή διαβίωσή του και θα του δίνουν τη δυνατότητα πλήρους ανάπτυξέως.*»²⁰

Ο δρόμος που θα πρέπει να διανυθεί μεταξύ των δικαιωμάτων του παιδιού και της μητέρας, ανεξάρτητα από τη νομική τους τοποθέτηση απέναντι στο γάμο και την παραδοσιακή στάση που πήραν τα ζευγάρια της έρευνας, είναι ακόμη αρκετά μακρινός.

επίλογος

Μέσα στα πλαίσια που καλύπτει αυτή η έρευνα, η έκτρωση στην Ελλάδα, σαν μέσο διακοπής μίας είτε

πρόσθετης είτε ανεπιθύμητης έγκυμοσύνης, δεν συναντά καμιά αντίσταση από τον μισό και πλέον πληθυσμό του δείγματος. Η μεγάλη ταύτιση των θετικών απαντήσεων ανδρών και γυναικών ήταν η πρώτη αναπάντεχη διαπίστωση.

Η στάση των ανδρών διαφοροποιείται σε σχέση με την ηλικία τους, με τάση να συμβαδίζει ή αυξηση του ποσοστού θετικών απαντήσεων με την αύξηση της ηλικίας. Το αποτέλεσμα αυτό διαφέρει και από παγκόσμια τάση — που εμφανίζει την αντίθετη σχέση — και από τα αποτελέσματα του γυναικείου δείγματος. Την τάση αυτή την αποδίδουμε στο ρόλο που παίζει το οικονομικό κόστος σε συσχέτιση με τη φάση του οικογενειακού κύκλου.

Η αντίθετη τάση που παρατηρείται στο γυναικείο δείγμα εξηγείται από το γεγονός ότι η έκτρωση έχει γίνει βίωμα της Ελλάδας. Με την πάροδο του χρόνου και την εμπειρία από τη συζυγική ζωή η γυναίκα ίσως να αποκτά περισσότερη πεποίθηση στην αποδοτικότητα της μεθόδου, αντιτίθεται όμως στο μέσο αυτό διακοπής της έγκυμοσύνης όταν δεν είναι πιά πολύ νέα.

Το οικονομικό κόστος βοηθά στην εξήγηση των διαφοροποιούμενων ανδρικών απαντήσεων σε σχέση με το μέγεθος της οικογένειας των έρωτωμένων. Οι ίδιες τάσεις παραδοχής και απορρίψεως της έκτρωσης διαπιστώθηκαν και στις γυναίκες, με αποτέλεσμα να καταλήξουμε ότι, ανεξάρτητα από το φύλο, οι ενδιαφερόμενοι άνδρες και γυναίκες αποφασίζουν να καταφύγουν ή όχι στην έκτρωση, ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών που απέκτησαν ή θέλουν να αποκτήσουν.

Η οικονομική εξήγηση έπρεπε, σύμφωνα με τα παραπάνω, να διαφοροποιήσει τις απαντήσεις υπέρ ή κατά της έκτρωσης σε σχέση με την οικονομική δυσκολία ή άνεση των έρωτωμένων.

Τα αποτελέσματα είναι αντίθετα από ό,τι περιμέναμε. Για τους άνδρες η στάση απέναντι στην έκτρωση δεν επηρεάζεται καθόλου από τον οικονομικό παράγοντα, για τις γυναίκες η μεγαλύτερη οικονομική άνεση συμβαδίζει με υψηλότερο ποσοστό άνοχης της έκτρωσης.

Η περαιτέρω επεξεργασία των δεδομένων επιβεβαιώνει τον ανεξάρτητο χαρακτήρα της έκτρωσης, τόσο στο ανδρικό όσο και στο γυναικείο δείγμα.

Αποδεικνύεται έτσι εμπειρικά ότι στον ελληνικό χώρο η έκτρωση έχει γίνει ένα στοιχείο της καθημερινής ζωής και εμπειρίας. Δεν συσχετίζεται ούτε με οικονομικούς παράγοντες ούτε με νεωτεριστικές ιδέες, ούτε όμως βασικά και με τις διαφορές των δύο φύλων.

Η ανάλυση των ανδρικών απαντήσεων επαληθεύει πλήρως τις παρατηρήσεις που κάναμε σαν επίλογο στην προηγούμενη μελέτη. Στην Ελλάδα, η έκτρωση χρησιμοποιείται σαν ριζικό αντισυλληπτικό μέσο, ενώ παράλληλα χρησιμοποιείται σαν λύση, όταν οι νεαροί

20. Τεπερόγλου, Α., «Παγκόσμιος Διάσκεψη Πληθυσμού», *Επιθεωρησης Κοινωνικών Έρευνών*, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1974, No 21-22, σελ. 291.

σύζυγοι απέκτησαν ήδη μέχρι δύο παιδιά.

Ο έρευνητής δέν αναπληρώνει τόν υπεύθυνο κοινωνικής πολιτικής ή τόν νομοθέτη. Προσπαθεί μέ αντικειμενικότητα νά αναλύσει τίς κοινωνικές σχέσεις. Συγχρόνως όμως έφιστά τήν προσοχή τών υπευθύνων

για κοινωνικές βελτιώσεις καί μεταρρυθμίσεις.

Η όρθή τοποθέτηση τού γάμου καί τής σεξουαλικής άγωγής παρουσιάζονται σάν θέματα πού χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή, ιδίως μέσα στά πλαίσια τού νέου νόμου για οικογενειακό προγραμματισμό.